

KULTÚRA

ROČNÍK XIII. – č. 5

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

10. MARCA 2010

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,00€

Andrea Čepiššáková: Kristus (keramika)

Nielen v každom slovenskom meste a mestečku, ale vari v každej väčšej dedine stojí pomník na pamiatku slovenských chlapcov a mužov zabitých vo „veľkých jatkách“, ako prvú svetovú vojnu výstižne charakterizoval H. I. Marrou. Tieto pomníky majú pomaly sto rokov. Ešte stoja, ale už ošumeli, akoby odchádzali do zabudnutia. Ale ešte je čas, čas živých zastaviť, začítať sa do dlhých zoznamov mien, zadávať sa do tváří ešte prítomných na fotografiách. Ešte je čas, keď si treba pripomenúť nedozerné anonymné zástupy zranených a zmrzačených, nespočetné vojny zranené a zmrzačené slovenské rodiny. Len úplne hluchý nezačuje nemé výkriky, ktoré sa rozliehajú v tichu týchto pomníkov, výkriky zlievajúce sa do obrovského chorálu. Nie je náhoda, že vtedajšia psychoanalýza tu nachádzala bohatý empirický materiál.

Ján Baptista Metz, významný katolícky teológ, opisuje zážitok, ktorý natrvalo ovplyvnil jeho životný postoj. V roku 1945 ho ako poslednú rezervu poslali nacisti na front. Keď sa jednej noci vracal k svojmu asi stočlennému oddielu, našiel všetkých svojich rovesníkov zabitých. Uvedomil si, že tragické otázky, pred ktoré ho táto situácia postavila, ostanú otvorené ako nemé výkriky. Nezdopovedané otázky, adresované Bohu a ľuďom.

Situácia vôbec nie výnimočná. Koľkí ju zažili v tej alebo onej podobe! Koľkí psychicky neunesli ťarchu nemých výkrikov „veľkých jatiek“ a uviazli v tej či onej diagnóze!

Piata pečat'

Môjho otca ako osemnásťročného poslali tiež v roku 1914 na front. Najskôr na ruský, potom do Albánska. Vrátil sa ako francúzsky legionár. Mal šesťdesiat kíľ aj s čižmami, niekoľko jaziev po guľkách, maláriu a tuberu.

Ale žil.

Keď stojím pred pamätníkmi jeho zabitých rovesníkov, čelím rovnakým nezodpovedaným otázkam ako J. B. Metz. Počujem rovnaké

JÁN URBÁNEK

nemé výkriky, i keď ich počujem v inom časovom rozpätí.

Moja situácia však nie je vôbec výnimočná. Platí rovnako pre všetkých nás. Keby náhoda mala len troška inú štruktúru, keby guľky v prvej svetovej vojne leteli len troška inak, nemuseli sme tu byť.

Problém, ktorý tak naliehavo nastolil J. B. Metz, je skutočne univerzálny.

Na väčšine pomníkov je nápis, ktorý vraví, že boli postavené na pamiatku obetí vojny v rokoch 1914-1918. Je to pravda, no pravda nejasne formulovaná, zahmlená. Pravda, ktorá môže myliť. Pretože slovo „obet'“ je - ako vraví K. Rahner - také mnohoznačné a mnohotvárne ako všetko v priestorovo a časovo neprehľadných dejinách ná-

boženstva. Nenútenosť, s akou sa toto slovo neraz používa, je neveriteľná.

Zoči-voči našim mŕtvym z rokov 1914-1918 treba starostlivo rozlišovať význam tohto slova. Ide totiž o jedno slovo, ale o dve etymológie.

Títo mŕtvi sú skutočne obeť. Ale obetovali sa, alebo boli obetovaní?

To je veru rozdiel, a nie hocijaký.

Edita Steinová píše o svojich zážitkoch z prvej svetovej vojny. Opisuje samozrejmosť, s akou sa mnohí Nemci - bez ohľadu na spoločenské postavenie, konfesijnú či etnickú príslušnosť - postavili na stranu svojho národa a štátu. Muži sa hlásili na front, ženy - ako aj E. Steinová - do ošetrovateľskej služby. E. Steinová pracovala v nemocniciach, kam prinášali ranených z frontu. Tam postrehla rozdiel, ktorý slovo „obet'“ skrýva. Ranení Nemci, Rakúšania, Maďari trpeli, ale vedeli - prinajmenšom sa mohli domnievať, že vedia -prečo sa stali obet'ami vojny. Obetovali sa za „svoju vec“.

V nemocniciach však ležali aj iní, inak ranení pacienti. E. Steinová postrehla tento rozdiel. Lutovala ranených, ktorých vojna poslala na front, hoci netušili prečo. Lutovala najmä Rusínov a Slovákov, ktorí ležali v nemocniciach, trpeli a umierali, nie však za „svoju vec“.

(Pokračovanie na 4. strane)

Každé násilie, slovné, tobôž fyzické, je ohrozením nielen jednotlivca, no celej spoločnosti. V každom zavraždenom človeku umiera celé ľudstvo. Jedno, či sa to týka potratu, eutanázie alebo vojny či atentátu. A vôbec na podstate nič nezmení, či ide o dobrý, alebo o zlý úmysel.

Účel veru prostriedky nesväti. To iba podaktorí chytráci by radi udelili výnimku z Desatora na exponované udalosti a hraničné situácie.

Ešte si dobre pamätáme, ako celý svet, nielen domáca opozícia, tretí sektor a investigatívna žurnalistika, osem rokov stávali do centra ľudského zločinu zavraždenie prezidentovho syna do susedného Hainburgu. Div sa kvôli tomu na Slovensku nerozpútala občianska vojna. Nemám dostatok informácií, neviem jednoznačne ukázať prstom, kto je vinný. Najskôr budeme vinní všetci. Lebo dodnes je slovenská spoločnosť rozdelená ako dôsledok tohto spravodlivo sa tváriaceho, no takého spolitizovaného besnenia.

A ajhľa, celý svet dnes zhrozene hľadá na vraždu popredného činiteľa palestínskeho Hamasu izraelskou tajnou službou Mossad, len slovenské médiá podivne „investigatívne“ okolo tejto témy prešľapujú z nohy na nohu.

Čože sa stalo? Vari existuje zlý „únos“ na Slovensku a naopak, dobrá vražda v zahraničí?

Ale kdežeby! To iba niekto priznáva farbu. To iba ktosi náhle udeľuje výnimku z Desatora.

Ovčania

TEODOR KRIŽKA

To sa len ukázalo, v akom drese kope opozícia. A nielen opozícia. I minister zahraničných vecí akosi dlho hľadá okuliare, aby sa mu ono čierne na bielom nerozmazávalo pred jeho diplomatickým zrakom.

Každá vražda je vraždou celého ľudstva. I samovražda atentátnika, i vražda ako výsledok spiknutia tajnej služby. Možno už iba poukázať na to, že samovražda atentátnika je samožertva fanatika či zúfalca, kým vražda organizovaná tajnou službou poukazuje na štátny terorizmus. A to je už ozaj iná káva.

Tie isté médiá, ktorým takýto zahraničný štátny terorizmus neprekáža, hoci zamestnáva celý udivený svet, zároveň „veľkoryso“ mňajú tony papiera na duchovné vraždenie doma. Len si všimnite, ako horlivo prikladajú polienka do ohňa, ako podpichujú trnavského arcibiskupa Bezáka proti emeritnému arcibiskupovi Jánovi Sokolovi. A my sa na to mlčky pozeráme ako ovce. Ani nám nenapadne prezvedieť sa, či napríklad rodičia alebo starí rodičia týchto investigatívov rovnako horlivo neodvážali iných kňazov a biskupov na nútené práce a do väzníc v päťdesiatych rokoch...

Darmo hľadáme odozvy od zástupcov, ktorých tváre si pamätám zo svätých omší, ktoré celebraval Mons. Ján Sokol. Mlčia i zástupy slovenskej inteligencie, ktorým sa bez strachu prihovára a ktoré mu neraz tleskali.

Niekedy si kladiem otázku, čomu má slúžiť občianska spoločnosť, a podľa pozorovanej reality mi vychádza odpoveď: no predsa na pohodlnú likvidáciu nepohodlných, a to pekne pomaly, po jednom, odzadu, v skrytosti, najlepšie cudzími slovami.

Chceli sme byť občania. Ale sú z nás zatiaľ iba ovčania.

www.kultura-fb.sk

Niekoľko týždňov sa u nás rozpráva o ďalšom zviditeľňovaní Slovenska chystaným projektom stavby európskeho zábavného centra (tzv. Metropolis) medzi Jarovcami a Petržalkou, teda v Bratislave. Projekt je vraj multifunkčný. Podľa autorov prinesie zmenu života do celej Európy. Veď je to megaprojekt! Vyrovna sa tomu, čo je Las Vegas. A nebude v púšti, bude na Slovensku!

Pretože základné technické informácie sú už známe (spomeniem aspoň internetový text O rizikách a dôsledkoch projektu Metropolis v Bratislave, Mgr. M. Papajčík) nebudem ich opakovať. Treba však spomenúť niekoľko symptomatických sprievodných faktov.

Zverejneniu tohto projektu predchádzalo prijatie veľmi čudného zákona v NR SR v októbri minulého roka: schvaľovanie licencií sa zo 60 dní skrátlo na 15 dní, platnosť licencií sa z 10 rokov predĺžila na 30 rokov. Termínu

MEGA projekt biznis vred

„kasína v rekreačnom komplexe“ zodpovedá objemu 500 hracích strojov v priestore 7000 m² s prepojením na veľký rekreačný komplex. Schválila sa tzv. depresívna daň: Z pôvodného úplného zdanenia hracej listiny vo výške 27 % sa teraz z hracej listiny nad 40 miliónov euro stanovil odvod 27%, ale iba z 20 miliónov euro, z druhých 20 miliónov je to 15 %, a zo sumy nad 40 miliónov euro má byť zdanenie iba 8 %! To znamená, že čím vyššia je zdaňovaná suma, tým nižšia je z nej daň štátu - to je tá schválená depresívna daň. Lenže je tu otázka: Ako sa to dá vysvetliť v situácii, keď SR trpí na nedostatok štátnych príjmov? (Keď veľké zdroje nášho štátneho rozpočtu sú už v cudzích rukách.)

Nie je pravda, že podstata projektu je kdesi mimo toho herného strediska. Náš p. G. Zászlósz, predstaviteľ maďarskej firmy TriGránit, ktorá chce tento projekt realizovať, zdôraznil, že bez kasína, čo ako podmienku na súhlas predložil primátor hl. mesta SR Ing. A. Ďurkovský, sa tento projekt nemôže realizovať: buď megakasína, alebo nič. Predstaviteľ maďarskej stavebnej firmy, určite a predovšetkým aj sám majiteľ firmy, pokladajú teda práve kasína za podstatnú časť projektu. O to ide, to by bol hlavný zdroj biznisu - megabiznisu.

Ak je Metropolis taký výhodný objekt, samé dobro pre štát, v ktorom sa nachádza, prečo ho bez veľkej diskusie odmietli viaceré štáty? Ponúkali ho Slovinci, Maďarsku, Rakúsku a určite aj iným štátom. Maďarsko v jeho terajšej situácii by ho určite potrebovalo. Prečo teda veľmi aktívny pán G. Zászlósz nepresvedčil o jeho materiálnych prínosoch a všetkých dobrách Maďarskú republiku? Aj dnešná maďarská opozícia ho údajne veľmi rázne odmietla.

Tento projekt našťastie odmietli aj kompetentní funkcionári hlavného mesta SR Bratislavy (primátor p. A. Ďurkovský, väčšina mestských poslancov, hlavný architekt Bratislavy prof. Š. Šlachta) i politická strana KDĽH. Podpisujú sa aj petičné listiny v niektorých (žiaľ, iba v niektorých) kostoloch, čo bolo vzhľadom na hlavný cieľ programu Metropolis priam nevyhnutné, otvorila sa takáto aktivita na internete, niektorí občania a viaceré mimovládne organizácie už tiež odmietli tento projekt.

Osobitne a naliehavo treba pripomenúť, že takéto mega centrum ha-

zardu v Bratislave by malo veľmi zlý vplyv na sociálny a mravný stav spoločnosti. Bolo by totiž veľmi silným strediskom a ohniskom hazardných hier s nevyhnutnými dôsledkami, ako sú gamblerstvo, prostitúcia, drogy, kriminalita, mafie. Prilákalo by takéto živly z celej Európy. Sami projektanti hovoria, že tento Metropolis by mal priamy vplyv do vzdialenosti 300 km. V skutočnosti by sa veľmi negatívne prejavil na budúcom vývine celého Slovenska. Ak ho napr. Maďari a Rakúšania odmietli, ako by tieto štáty vnímali jeho umiestnenie v Bratislave? Komu záleží na tom, aby sa Slovensko stalo ohniskom a semeniskom megazla v Európe? Alebo inak: Komu je čudne stanovený peniaz dôležitejší než všetko ostatné?

Pri všetkej prirodzenej a vo veľšom aj odôvodnenej úcte voči našej vláde a nášmu zákonodarnému zboru nemožno sa vyhnúť otázke, kto prvý

naletel na toto nechutné lákadlo, kto bol iniciátorom spomenutého čudného zákona, ako ho naši zákonodarcovia mohli schváliť. Pochopiteľná je snaha príslušného ministerstva zabezpečiť čo najvyšší príjem do štátnej pokladnice. Lenže človek nežije iba z chleba. Chlieb možno odvážiť, oceniť, deliť. Chlieb je nevyhnutný pre život. Ale sú aj hodnoty, ktoré nemožno vážiť ani merať, ani drobiť, ani zmenšovať a s nimi manipulovať, ktorými nemožno platiť v obchode, ale sú mnohokrát, ba vždy ešte dôležitejšie. Zreteľne to ukázala aj súčasná finančná a hospodárska kríza: zapríčinil ju predsa nedostatok morálky! To nehovorím ja prvý. Čo je príčinou klimatických zmien a ekologických problémov? Nie je to nenasýtenosť a egoizmus človeka? Čo je najhlbšou príčinou vojen?

A my Slováci si teraz na svoje telo, oslabené viacerými - aj dlhodobými - zlami minulosti, chceme transplantovať nový, veľmi nebezpečný vred?

Mali by sme vziať do úvahy aj súbeh tohto problému (veľavravne sa volá Metropolis) s pripraveným programom budovania metropolitných centier v Európe. Upozornil na to švajčiarsky týždenník Zeit-Fragen v článku Metropolitanräume - eine Strategie auf dem Weg zur „Weltregierung“ (autor Pierre Hillard, 24. 8. 2009). Je to program zakladania veľkých mestských zoskupení (centier) ponad jestvujúce mestá i mestské konglomerácie. Nimi sa má ako novým prvkom prekryť a odstrániť historická administratívna, organizačná, územná a kultúrna štruktúra. V skutočnosti sa má zahliť kultúrna identita európskych štátov s cieľom plazivej likvidácie národných štátov a vznikom nediferencovanej ľudskej masy. Má byť Slovensko aj podporovateľom takéhoto programu?

Uzatváram teda, že naše zodpovedné orgány (vláda, parlament, kompetentní funkcionári hlavného mesta, ale aj kultúrne pracovníci, literáti, umelci, vedci) by mali bez otáľania zaujať jednoznačne a definitívne negatívne stanovisko - odmietnuť tento projekt, ako to urobili susedné štáty. V čase mnohých iných starostí a problémov by nemali pripustiť ďalšie traumatizovanie našej spoločnosti megaprojektom Metropolis, v ktorom ide o bezohľadný megabiznis z vredu na organizme Slovenska.

Kam smeruje Európska únia?

Zdalo by sa, že o tomto už všeobecne známom a 27 štátmi oficiálne adoptovanom názve EÚ či UE nikto už nemôže rozumným spôsobom zapochybovať. No v posledných mesiacoch médiá omáľajú správy o vstupe alebo nevstupe, o plnom alebo čiastočnom vstupe mohutného ázijského štátu Turecka do tejto ešte stále nejasej formy pološtátu či superštátu. To musí vzbudiť v každom logicky mysliacom človeka reakciu od vážneho pochybovania až po racionálny odpor. Veď jediným prívlastkom tejto Únie je „európska“. To jednoznačne vylučuje všetko, čo evidentne nepatrí do historicky dávno zakotveného geografického pojmu „Európa“.

Nemožno sa ubrániť dojmu, že najvyššie vedenie EÚ sa usiluje napodobňovať iné už tiež dost' známe zoskupenie štátov, ktoré pod „nežným“ názvom „Organizácia Severoatlantickej dohody“ (NATO) sa potom rozšírilo, kde chcelo a priamo či nepriamo pôsobí aspoň v polovici štátov všetkých kontinentov zeme, teda aj takých, ktoré so severoatlantickým priestorom nemajú celkom nič spoločné. V poslednom desaťročí jeho dielom sú tragické invázie a nekonečne trvajúce vojny hlavne v d'alekej Ázii.

Kedy ľudstvo pochopí, že na neznačnosti zemepisu alebo na úmyselnom sliapaní po jeho základných pojmových nemožno organizovať ničो zodpovedajúce zdravému rozumu a opravdivým potrebám obyvateľov Zeme? (msd)

Dejiny sa opakujú?

Otvorme jednu z najstarších a najrozšírenejších kníh na svete, Bibliu. V nej čítame:

Keď vytiahol Alexander, syn Filipa Macedónskeho, z krajiny Chitim a porazil Dária, kráľa ríše Perzanov a Médoz, stal sa ako prvý z Grékov jeho nástupcom vo svetovládne. Prenikol až na kraj sveta a nabral koristi u mnohých národov. Zem pred ním umkla. Panoval dvadnásť rokov, keď ho zastihla smrť. Antiochus Epifanes sa stal kráľom. Keď si upevnil kráľovstvo, zatúžil rozprestriť svoju moc aj nad Egypt. Po porážke Egypta tiahol proti Izraelu. Prišiel do Jeruzalema s mocným vojskom. Hovoril im ľstivo o pokojamilovných zámeroch a overil ich. Potom vydal rozkaz pre celé kráľovstvo, že všetci majú splynúť v jeden národ a každý má opustiť svojrázne zvyky. Tak sa všetky národy podrobili kráľovmu rozkazu. A tak sa aj mnohým Izraelitom zalúbila jeho bohoocta, obovali modlá a znesväcovali sobotu. Do Jeruzalema a do judských miest poslal kráľ posloz s písomnými rozkazmi, aby sa spravovali zvykmi, ktoré boli doposiaľ cudzie v ich krajine. A mnohí z ľudí sa k tomu pridali, všetci tí, čo odpadli od zákona. Páchali zlo v krajine a vyhánali Izraelitov, ktorí sa potom museli skrývať vo všelijakých skrýšach. Tá istá kniha totiž hovorí, že nič nie je nové pod slnkom. (msd)

Sme naozaj tak dedične zat'azení?

Tido J. Gašpar (1893 - 1972), slovenský prozaik, publicista a diplomat, vo svojich statiach „Z pamäti“, ktoré mu uverejnili Slovenské pohľady v roku 1968 napísal:

„Nacionálne rozčesnutia nikdy som nepovažoval za prospešné, a tým menej vo vtedajšej situácii. Veľmi mi vrtalo v hlave, čo som už spomenul a čo mi aj istý hodnostár povedal v Berlíne. Keď

PRIPOMIENKY K ČASU

som prvý raz bol v Nemecku, pod vedením vtedajšieho šéfa propagandy Šaňa Macha ako tlačový šéf vlády, mal som príležitosť hovoriť medzi inými aj so zastupcom ministra zahraničných vecí. Získal som veľmi cenný pohľad, akým sa zvonku dívali na nás. Prejavil mi ho i štátny sekretár, admirál Ernst von Weizsäcker. (...) Dobrácky sa na mňa usmieval a medzi iným vravel: - Je čas, aby ste teraz boli veľmi obozretní a národne veľmi disciplinovaní. Maďari nám najprv vravievali, že hospodárske pomery vás donútiť vrátiť sa k nim. Teraz, keď vidia vašu hospodársku samostatnosť, hovoria zase inak: Áno, vraj stačia si. Skromne a dobre hospodária. Oni vždy potrebovali cudzieho vládcu nad sebou. Oni sa veľmi ťažko dajú spravovať vlastným človekom. Preto sme my dlho, vyše tisíc rokov, boli v dunajskom priestore poriadkovým činiteľom.“ - Weizsäcker sa na mňa pozrel a dodal: - „Dokážte, že si viete sami sebe vládnúť. Ako na hospodárskom poli, dokážte i v politike svoju sebestačnosť. Preto buďte predovšetkým svorní, nedeľte sa, ale pracujte svorne. Len spoločnou prácou môžete víťaziť.“ - Často som nad tým uvažoval. Cudzí nám naznačuje hojivo na našu dedičnú nemoc. Vzal som si to k srdcu.“

Keby si toto brali k srdcu naši zakladatelia a vedúci vyše sto politických subjektov, nespočetných bulvárnych médií a mimovládnych organizácií, možno by sme ľahšie dokázali predstaviť sa svetovej verejnosti ako národ a štát hodný uznania, úcty a partnerstva. (msd)

Šíri sa zoolatria?

Podľa správ tlačových agentúr zo začiatku novembra uplynulého roku za tri štvrtroky 2009 vzrástli tržby Nestlé z predaja krmív pre zvieratá medziročne o 8,8 percent, tržby z predaja potravín a nápojov sa zvýšili o 3,5 percenta, teda viac než o polovicu menej. „Ani v ekonomicky ťažkých časoch ľudia neznižujú výdavky na domáce zvieratá,“ po-

vedala analytička banky Bank Vontobel v Zürichu Claudia Lenzová. Dokonca aj v krajinách ako Rusko, kde ekonomika v 2. štvrtroku klesla medziročne o rekordných 10,9 percenta, ľudia radšej šetria na sebe a na svojich rodinách než na domácich miláčikoch. Nestlé je druhým najväčším výrobcom krmív pre zvieratá po spoločnosti Mars, ktorá je známa najmä značkou Whiskas. Mars kontroloval v minulom roku 25,8 percenta trhu s krmivom pre psy a mačky, ktorého hodnota dosiahla 53 miliárd dolárov (35,81 miliardy eur), zatiaľ čo Nestlé 24,3 percenta. Podľa toho na chov domácich zvierat sa minie ročne viac než sto miliárd dolárov. V uplynulom novembri prebehla svetom správa: „Vitáli ho ako celebritu, môže si povedať tibetský mastif. Psa si kúpila čínska miliónárka Wang, ktorá sa postarala o to, že na letisku ho čakal konvoj 30 mercedesov s milovníkmi tohto vzácného a veľmi drahého plemena. Pre chľáča pripravila aj červený transparent s úvitacím nápisom.“ - Takýto exces iste vzbudí v každom rozmysľajúcom človekovi 21. storočia údiv, ba i pohoršenie. Veď to hraničí s historicky známym kultom zvierat - zoolatriou, ktorá charakterizovala konečné rozpadové obdobie Rímskej ríše. Bolo by veľmi zaujímavé zistiť, koľkými miliardami tí istí ľudia prispievajú na zmierenie hladu a chudoby vo svete. Ak sú to kresťania, asi zabúdajú, že Kristus im raz bude môcť povedať: „Bol som hladný a nedali ste mi jesť, ... bol som nahý a neodeli ste ma.“ Ale netýka sa to všetko iba „najvyšších desaťtisíc“. V Taliansku nedávno časopis uverejnil čitateľský list žiačky nižšej triedy strednej školy, na ktorej učiteľka hovorila žiakom: „Čím viac poznávam ľudí, tým viacej sa zamilúvam do psov.“ Žiačka sa priznávala, že ju to presvedčilo a že aj ona zbožňuje svoju sučku Kamilu. A prevzala od učiteľky aj jej argumenty: „Pes je verný, človek nie. Pes je trpezlivý, človek nie. Pes je poslušný, človek nie...“ Redaktor to nemal ľahké, aby presvedčil dievča, že je to nielen morálne prevrátené, ale aj absurdné stanovisko človeka k zvieratám. (PPZ)

Kresba: Andrej Mišanek

Na sklonku roka 2008 sa Bratislave konala Medzinárodná konferencia pod názvom Sociálny rozmer kresťanstva a Európa budúcnosti. Odznali na nej mnohé podnetné myšlienky prevažne ekonomického rázu i analýz politického zamerania. Jednotlivé prednášky boli klasickými dvomi svetmi, ktoré nemajú nič spoločné s augustínovskými dvomi štátmi. Pomenujem ich pozemský a nadzemský. Žiaľ, prvý takmer bez duchovna a druhý bez reality. Napriek názvu konferencie tam značne absentovala práve spirituálna viziya s akcentom na zrozumiteľný a uskutočniteľný sociálny rozmer.

Chcem preto oboznámiť čitateľa s názorom Katolíckej cirkvi na sociálnu dimenziu Európy a mám túžbu o sociálnej náuke Cirkvi uvažovať so zameraním sa na podstatu kresťanstva. Možno sa mi podarí na pôde občianskej platformy poodhaliť sociálne nádhernú a evanjeliovo hlbokú náuku Katolíckej cirkvi, o ktorej niektorí tvrdia, že je „dobre ukrytým tajomstvom“, dokonca „najlepšie ukrytým tajomstvom rímskokatolíckej Cirkvi“. Náuku, ktorá je istým spôsobom tajomstvom pre každého, kto ju nepozná.

Cirkev prostredníctvom Druhého vatikánskeho koncilu v Dekréte o laickom apoštoláte Apostolicam actuositatem v čl. 31 hovorí: „Nech si laici osvoja najmä zásady sociálneho učenia a jeho praktické dôsledky, aby sa tak vedeli podľa svojich možností pričiniť o rozvoj tohto učenia a ho náležite uplatňovali v jednotlivých prípadoch.“ A v Dekréte o spoločenských komunikatívnych prostriedkoch Inter mirifica sa v čl. 15 píše, že nech sa kresťanským duchom a najmä sociálnym učením Cirkvi vzdávajú „novinári, filmoví, rozhlasoví a televízni pracovníci, ako aj ostatní, ktorých sa to týka“.

CIRKEV A SOCIÁLNA DIMENZIA EURÓPY

Na úvod článku sa mi ziada definovať pojmy sociálna otázka a sociálna náuka. Termín sociálna otázka bol takto po prvýkrát pomenovaný v r. 1840 v Heineho Reisebilder. Vyprofiloval sa ako odozva sociálnej nespravodlivosti antagonistického sveta bohatstva a chudoby.

S termínom sociálna otázka je prirodzene spojená aj robotnícka otázka 19. storočia, kedy pod vplyvom priemyselnej výroby vznikol konflikt medzi kapitálom a prácou. Tento nový hospodársko-sociálny konflikt si vyžiadal aj pozornosť Cirkvi, ktorá na vzniknutú situáciu musela reagovať. Takto sa v roku 1891 zásluhou pápeža Leva XIII. prvou sociálnou encyklikou *Rerum novarum*, začali písať dejiny sociálnej náuky Katolíckej cirkvi. Dejiny, ktoré sú vzhľadom na jej históriu veľmi mladé, ale predsa tvoria už viac ako storočnicu vzácného sociálneho učenia. Touto prvou encyklikou sa začal písať „nový počiatok sociálneho učenia Cirkvi“.

Kardinálnym poslaním Cirkvi je ohlasovanie Božieho kráľovstva. V rámci sociálneho učenia so zameraním sa na najvyššie Dobro a posledný cieľ človeka, poukazuje aj na časné aspekty spoločného dobra a pozemského života. Túto prax vy-

jadruje teológia axiómou: „Gratia sequitur naturam“ - Milosť nasleduje prirodzenosť. Systematicky je sociálna náuka integrálnou súčasťou teológie, najmä morálnej. Vychádza z premisy dôležitosti človeka, ako ľudskej osoby stvorenej na Boží obraz a teda je pápežom Jánom XXIII. v encyklike *Mater et Magistra* vnímaná ako „integrálna súčasť kresťanskej náuky o človeku“. Náuky, ktorá sa popri hlavnej náplni ohlasovania vykúpenia a spásy usiluje dôsledne napomáhať budovať ľudskejšiu spoločnosť a ľudskejší a spravodlivejší svet. A to všetko, ako napísal kard. Jozef Ratzinger v knihe *Nádej pre Európu*, bez nároku vychovať „perfektného, bezchybného človeka a perfektnú, dokonalú spoločnosť“.

Na danú otázku sociálnej dimenzie Európy a jej vnímania Cirkvou

by som rád poukázal na nasledovné. V prvom rade nie je jednoduché vôbec stanoviť alebo relevantne definovať, čo sociálna dimenzia je v hĺbke svojej podstaty a to predovšetkým vzhľadom na fungujúcu, či stagnujúcu ekonomiku, politickú legislatívu a hospodársko-mocenské štruktúry. Ak teda poukážem na sociálnu dimenziu Európy, tak predovšetkým z pozície túžby po ľudšnejšom, zodpovednejšom a dôstojnejšom živote pre každého človeka a nie iba pre vyvolených.

Keď sv. Kolumbán ml. prišiel v 6. stor. po Kr. z Írska zakladať kláštor do Francúzska a Talianska, bol znechutený z pomerov v stredovekej Európe. Vyhlásil: „Cnosť, viac-menej neexistuje.“ O dve storočia pred ním vyhlásil sv. Hieronym: „Naše steny sa trblietajú zlatom, zlato žiarí aj na stropoch a hlaviciach pilierov, ale Kristus umiera pred našimi dverami v podobe chudobných, bezbranných a hladných.“

Takéto konštatovanie ma núti povedať, že sociálna dimenzia dnešnej a budúcej Európy je úzko prepojená s duchovnou úrovňou jej obyvateľov. Pod duchovnou úrovňou myslím otvorenosť a zmysel pre vnímanie problémov iných a schopnosť empatie pre ich požiadavky. Cirkev aj kultiváciou ducha a formáciou svedomia otvára človeku reálny priestor pre potlačenie egoizmu a vzájomné altruizmu v celej škále ľudskej činnosti.

Aj z toho dôvodu pápež Ján Pavol II. pri vstupe do tretieho tisícročia upriamil pozornosť národov na evanjelium a dekalóg a na Sinaji vyjadril, že si bez týchto hodnôt ani nevie predstaviť budovať novú spoločnú Európu a lepší svet. Duchovnú orientáciu budúcej Európy zhrnul do troch výziev:

1. „Povinnosťou kresťanov je zvlášť významne prispieť k budovaniu Európy. Tento prínos bude tým cennejší a účinnejší, čím viac sa im samým podarí obnoviť sa vo svetle evanjelia.“

2. „Musíme dať Európe nový poriadok, ktorý by starému kontinentu pomohol odstrániť smutné de-

dičstvo minulosti a osvojiť si bohatstvo svojich dejín.“

3. „Našou úlohou je umožniť v dejinách Európy účinne pôsobiť láske.“

Povedané inak, viac ako dlho pertraktovaný spor o zmienku Boha v najdôležitejšom európskom dokumente je, aby v spoločnej Európe, síce multikonfesionálnej a pritom občianskej, boli praktické činy občanov európskych krajín a ich politických zástupcov, preniknuté koexistenciou lásky a tak sa každodenným životom vyjadroval Boh prítomný v čase a priestore. Toto je o skutočných kresťanských hodnotách, ktoré Cirkev skromne ponúka ako devízu do spoločného úsilia po budovaní lepšieho a ľudskejšieho sveta. Problémom pre niektorých je, že samotný pojem kresťanské hodnoty v nich dvíhajú vlnu odporu a

spoločenských noriem. Keď hovorím, že je to ponuka Cirkvi, tak so všetkým zreteľom slobodného rozhodnutia, prípadne odborného posúdenia ponúkaných hodnôt. Je pochopiteľné, že štát vo svojom fungovaní má akúsi tendenciu prioritizovať sféru hospodársku a ekonomickú. Ale aj posledné udalosti otrasov finančnej krízy globálneho charakteru, sú akoby výzvou pre prehodnotenie zaužívaných postojov. Ekonomika, hospodárstvo, produkcia, trh, obchod, financie, toto všetko je naozaj veľmi dôležité pre život ľudí a spoločnosti, ale aj ony majú svoj limity a svoje hranice. Teda nie sú jedinú, všemocné a absolútne. Existujúca kríza je zároveň dôvodom k pokániu a spytovaniu svedomia, lebo má výostne aj morálny charakter. Naše previnenia už nie sú nasmerované výostne len

chce skôr dané hospodárske systémy obohatiť a nebojím sa použiť aj termín - ozdraviť. Cirkev chce byť pre ľudí Matkou a Učiteľkou, ako to vyjadril pápež Ján XXIII. v encyklike *Mater et Magistra*.

Cirkev sa samozrejme nikomu násilne nevnučuje. Možno až veľmi otvorene priznáva, že budovať lepší svet, spravodlivejšiu spoločnosť a ľudskejší život pre každého človeka, a pritom neustále ignorovať aj kresťanské postoje a sociálne návody i východiská, je prinajmenej ilúzia. O to viac si váži úsilie tých, ktorí ju k spolupráci pozývajú, lebo chce byť aj v tejto oblasti užitočná. Možno by bolo zaujímavé poznanie, nakoľko sa aj u nás, teda v akom percentuálnom objeme, podieľa sociálne učenie Cirkvi na tvorbe zákonov, či už ekonomického, rodinného alebo výchovného charakteru.

Je načase, aby sa dvadsať rokov po páde totality popri ideologických a straníckych sporoch a nedorozumeniach zrodilo spoločné úsilie všetkých, ktorí majú čo pozitívne ponúknuť a angažovali sa seba vlastným spôsobom na tvorbu spravodlivejšej a sociálnejšej spoločnosti. Ľudská bieda, ťaživý život mnohých našich spoluobčanov, sociálne neistoty, nezamestnanosť a potenciálne sociálne otrasy z hospodárskej stagnácie, či súčasnej vážnej finančnej aj morálnej krízy, si naozaj vyžadujú spoločnú spoluprácu všetkých ľudí, ktorým úprimne záleží na lepšom a kvalitnejšom živote.

Základnou požiadavkou našej doby je, aby sa spiritualita človeka neprejavovala iba v teologickej ortodoxii, ale aj v ortopraxi, plnej na vieru, lásku a sociálny rozmer. Kardinál Höfner vyzýva veriacich, aby sa z pozície viery dôsledne angažovali v sociálnej oblasti, lebo podľa neho „vzhliadnutie k Večnému je pre kresťana najsilnejším podnetom na službu v prítomnosti“. Podľa citovaného kardinála „v budovaní sociálneho poriadku môže človek najlepšie plniť Božiu vôľu a viesť kresťanský život“. Inými slovami, a pritom to isté hovorí veľká žena 20. stor. Edith Steinová: „Kto hľadá pravdu, hľadá Boha, či už o tom vie alebo nie.“ Preto je správnu cestou Cirkvi viesť svojich veriacich v intenciiach budovania ľudskejšieho sveta, plného na altruizmus a sociálny cit vo vedomí, že kto formuje svoj aj život iných k lepšiemu, participuje na tvoriteľskom pláne budovania sveta a večnosti. Lebo aj podľa B. Haringa „večnosť začína už dnes“.

Som hlboko presvedčený, že každá duchovná obnova človeka a spoločnosti, každý hospodársky rast a úspech, každá spravodlivá sociálna reforma sa môžu uskutočniť len v duchu slov skromného, pokorného a úprinného Františka z Assisi, ktorý hovorí: „Nestačí zmeniť iba zákony, treba zmeniť srdcia.“ Kultivácia ľudských duší, formácia svedomia a srdca človeka je hlavným sociálnym vkladom Cirkvi aj do našej spoločnosti. Takto ona do jedného úsilia po lepšom svete a živote vkladá už spomínaný druhý - spirituálny svet. Pritom nie je prekvapená z tých, ktorí ho odmietajú a je vďačná tým, ktorí ho pre dobro človeka prijímajú.

Dva svety v jednom úsilí

vzdoru. Cirkev dnes nie je tak nereálna, aby nevedela pochopiť, že budúca spoločná Európa nebude mať skutočne porozumenie pre „Svätú rímsku ríšu“ stredovekého či nemeckého typu, ani pre „Svätú ligu“ katolíckych panovníkov, ani pre Metternichovu „Svätú alianciu“ postnapoleónskej doby. Jedno však Cirkev vie veľmi dobre. To je, že ľudia európskych národov by napriek všetkým zmätkom nemali stratiť cit pre duchovno a posvätno. Žiť duchovne, znamená pre Cirkev, mať nádej na lepší budúcnosť.

SOCIÁLNA NÁUKA

A PODSTATA KRESŤANSTVA

Kresťanstvo v celej svojej podstate je revelovaným náboženstvom, ktoré spolu so svojim starším duchovným „bratom“ - judaizmom a mladším - islamom tvoria trojicu monoteistických svetových náboženstiev.

Keď nepočítame, v rámci kresťanstva, sporadické úsilia jednotlivcov či duchovných spoločenstiev po sociálnej spravodlivosti, takého významu, akí predstavujú svätci: Martin

z Tours, František z Assisi, Vincent de Paule, Matka Terézia z Kalkaty, či stovky iných, tak samotná sociálna náuka tvorí systematický celok, najmä hodný povšimnutia zo strany tých, ktorí tvoria zákony a riadia spoločnosť. Pováčšine je aj predstaviteľom štátu Cirkev viac či menej známa z pozície teológie, filozofie, histórie, umenia a najmä liturgie. Z pozície sociálneho učenia to už je pre mnohých značný problém, hoci sociálna prax sa považuje za neodmysliteľnú súčasť pravej duchovnosti a úprimnej zbožnosti. Tak ako sa v judaizme stali rabínske pričky chesek, cedek, šalom a emet - spravodlivosť, milosrdenstvo, pokoj a viera či pravda, základnými piliermi pre Ježišovu Magnu chartu ôsmich blahoslavenstiev, hlavné princípy sociálnej náuky - solidarita, subsidiarita, spravodlivosť a spoločné dobro, sú ponukou Cirkvi pre ich potenciálnu implantáciu do vládných zákonov a

voči Bohu, ale aj voči Zemi, jej zdrojom, ktoré Cirkev považuje za Božie dary. Všetky potencionálne problémy vyplývajúce z finančnej krízy budú daňou za ľudskú bezcitnosť, chamtivosť a nezodpovednosť voči budúcim generáciám. Nemali by sme do nekonečna uvažovať iba v intenciách konzumu, produkcie alebo materiálnych istôt, ale aj z pozície prerozdelenia zdrojov, a zmeny konzumného správania sa. Povedané evanjeliovo: „Človek nežije len z chleba, ale z každého slova, ktoré vychádza z Božích úst.“ Pritom sociálne učenie Cirkvi si uvedomuje, že človek ten každodenný chlieb k životu potrebuje.

Každý, kto pozná obsah sociálnych encyklik vie, že tieto dokumenty sú vyvážené v hodnoteniach socialistického či kapitalistického systému. Preferujú slobodné podnikanie a trhové hospodárstvo, ale nie sú nekritické voči ich slabostiam a chybám. Táto kritika nevychádza z nenávisti alebo závidosti, ale z úsilia brániť človeka, ktorý sa často stáva obeťou dravého kapitalizmu, či neslobodného socializmu. Aj preto sociálne encykliky (*Rerum novarum*, *Quadragesimo anno*, *Mater et Magistra*, *Pacem in terris*, *Populorum progressio*, *Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis*, *Centesimus annus*, apoštolský list *Octogesima adveniens*, aj *Caritas in veritate*) vyjadrujú presvedčenie, že kolektivistický socializmus bez práva na súkromné vlastníctvo je omylom a hospodársky kapitalizmus, ak má byť skutočne kresťanský, musí prejsť značnou reformou, čiže musí sa poľudštiť. Aj iné cirkevné dokumenty (napr. *Apostolicam actuositatem*, *Inter mirifica*, *Evangelium nuntiandi*, *Ecclesia in Asia*, *Redemptoris missio*, *Lumen gentium*, či *Gaudium et spes*), aj mnohé sociálne biblické výzvy ponúkajú duchovný prínos pre obnovu myslenia a ľudských srdcí. Treba mi podčiarknuť, že akékoľvek odborné stanoviská obsiahnuté v sociálnom učení Cirkvi neponúkajú ako alternatívu k existujúcim možnostiam. Ona touto náukou

Slovenský štát, či presnejšie Slovenská republika z rokov 1939 - 1945, je nepochybne historický fakt. Jeho jednohlasné vyhlásenie zákonodárnym orgánom autonómnej Slovenskej krajiny - ktorý bol vtedy najvyšším orgánom politickej vôle občanov Slovenska - súhlasne prijala väčšina obyvateľov. A v pomerne krátkom čase ho uznala aj väčšina vtedy jestvujúcich štátov na svete, medzi nimi aj všetky vtedajšie veľmoci (Nemecko, Francúzsko, Veľká Británia, Taliansko, Japonsko a ZSSR) s jedinou výnimkou Spojených štátov amerických.

Vznik Slovenského štátu práve 14. marca 1939 bol podmienený geopolitickou situáciou v strednej Európe, ktorú západné mocnosti prenechali exkluzívnej svojvôli Nemeckej ríše. Prispela k tomu aj krátkozraká hegemonická a odnárodňovacia politika česko-slovenských vlád, konkrétne prezidenta republiky Tomáša G. Masaryka a Edvarda Beneša, s cieľom utvoriť neexistujúci „československý národ“. Nemecký diktátor Adolf Hitler totiž už 5. novembra 1937 oznámil najvyšším veliteľom nemeckej armády svoje neodvolateľné rozhodnutie rozbiť Česko-Slovensko. Všetko čo nasledovalo, boli iba politické sondovania, akým najvhodnejším spôsobom a s čím najmenšími stratami realizovať toto jeho rozhodnutie. Mnichovský diktát bol výsledkom tejto Hitlerovej politiky. Vtedy aj Beneš, ktorý okrem iného bol aj agentom ruského krvavého diktátora Stalina, pochopil, že jeho štátu je koniec a odišiel do Londýna. Českým a slovenským politikom ostávala iba úloha zachraňovať, čo sa ešte zachránilo. Preto sa všetci usilovali získať si priazeň Hitlera. Praž-

(Dokončenie z 1. strany)

Boli obeťami, ktoré sa neobetovali, ale boli na „veľkých jatkách“ obetované ako „Kanonenfutter“. Stali sa obeťami neveriteľne inferiornej hry, ktorú na vysokej úrovni rozohrali mocní onej doby.

PRI NAŠICH POMNÍKOCH

Nie však každý mal a má takého bystrého ducha ako E. Steinová, aby postrehol tento rozdiel medzi obeťami. Tak napríklad v jednej obci na Záhorí čítame na pomníku tento text: „Padlým hrdinom za slobodu vlasti venovali...“. Ktosi tu skutočnú tragickú pamiatku slovenských obetí prekryl úplne cudzím pátosom.

Niektoré pomníky dávajú odpoveď na túto otázku. V Stupave na námestí pred kostolom stojí pekný pomník na pamiatku padlým v prvej svetovej vojne. Dlhý zoznam mien uzaviera nápis „vo svetovej vojne za nás padlým hrdinom s obetavosťou obce Stupavy venovali okrášľujúci spolok“. Nie je ťažké domyslieť si, odkiaľ pochádza tento cudzí pátos. Predsedom stupavského okrášľujúceho spolku bol A. E. Zimprich (1884-1961). V peknej knihe A. Hrnka: „Stupava potulky históriou“ je fotografia tohto pána v uniforme rakúsko-uhorského dôstojníka.

Pamiatka slovenským obeťam prvej svetovej vojny je tu prekrytá cudzím pátosom rakúsko-uhorského dôstojníka.

Tito mŕtvi nemohli mať ani tušenie o „veľkej hre“ vtedajších mocností, ktorá ich pripravila o život. Problémy Rakúsko-Uhorska poznali iba zdola. Na vlastnej koži poznali iba problémy a ťažkosti, ktoré im ako Slovákom prinášal život v Magyarsországu, v štáte, kde o nich nechceli nič vedieť v mieri, ale v čase vojny sa hodili ako obeť na „veľké jatky“.

Takéto, a nie iné obeť nám pripomínajú pomníky -aj tie znehodnotené cudzím pátosom - tak hojne roztrúsené po Slovensku. Nezmierená spomienka, nemé výkriky, trvalo otvorená otázka adresovaná Bohu a ľudom.

Naši chlapci a muži, ktorí boli v rakúsko-uhorských uniformách obetovaní vo vojne 1914-1918, nie sú sami. Mnohé pomníky pripomínajú aj iné obeť, obeť z druhej strany frontu. Sú to naši mŕtvi, ktorí boli v rakúsko-uhorských uniformách popravení, a naši mŕtvi legionári. Nebolo v silách týchto mužov vymaniť sa z osudového mechanizmu „veľkých jatiek“. Podarilo sa im však vyjadriť slo-

MILAN S. ĐURICA

14. marec v historickom kontexte slovenského národa

ský minister zahraničných vecí František Chvalkovský už 13. októbra 1938 označil Hitlerovmu ministrovi zahraničných vecí von Ribbentropovi, že ČSR obráti svoju politiku o 180 stupňov a v decembri ho prijal aj Hitler. Keď však už bolo jasné, že Hitler vojensky obsadí Česko a Moravu, slovenským zodpovedným štátnikom neostávalo iné, ako sa podobne pokúsiť zachrániť tým, že podľa návrhu Hitlera vyhlásili samostatnosť, ktorú on bol ochotný zaručiť. Alternatíva, pred ktorú ich postavil, bolo totiž rozdelenie Slovenska medzi Nemecko, Maďarsko a Poľsko. Žiaden zodpovedný politik by nemohol pred národom zodpovedať za túto druhú alternatívu. Aj preto ani jeden z poslancov Slovenského snemu nehlasoval proti, ani sa nezdržal hlasovania.

Kto pozná dejiny, vie, že prakticky všetky malé, ale aj väčšie štáty mohli vzniknúť iba vtedy, keď to bolo v záujme rozhodujúcich mocností. Takto vzniklo Belgicko, Bulharsko, Fínsko, Estónsko, Lotyšsko, Litva, ale aj Poľsko, Taliansko, bývalé Česko-Slovensko, bývalá Južoslávia, Írsko, Rakúsko, neskôr Izrael; a takto vznikajú aj v súčasnosti nové štáty. Vyvíjať Slovenskej republiky, že pri jej zrode stála Nemecká ríša, je úplne mimo tejto logiky.

O kvalite prvej Slovenskej republiky možno diskutovať. Jej hodnotenie bude vždy závislé od uhla pohľadu a od

konkrétnych hodnotiacich parametrov. Lebo ešte nejestvoval na svete štát, ktorého zriadenie, zákonodarstvo a všetky administratívne, kultúrne, ekonomické i vojenské opatrenia tak vnútroštátneho, ako aj medzinárodno-politického charakteru a ich výsledky v rovine sociálneho rozvoja, výšky životnej úrovne a všeobecného súhlasu obyvateľstva by vykazovali iba pozitívne hodnotenie. Je celkom zrejmé, že aj Slovenská republika mala svoje nedostatky, chyby a dopustila sa nepravostí. Ale ak sa jej jestvovanie porovnáva s povinným rozhlľadom na situáciu v okolitých štátoch nášho stredoeurópskeho priestoru, každý objektívny pozorovateľ musí uznať, že vykazovala nepomerne viac pozitívnych ako negatívnych stránok. Nikdy predtým - a žiaľ, ani nikdy potom - nebolo na Slovensku toľko pokoja a slobody v pestovaní národnej kultúry a vedy, v rozkvetení umení a duchovnej tvorby, v slobodnom prejave náboženskej viery a s ňou spojených ľudových tradícií, v ekonomickom rozvoji a v celkovo zlepšovaní životných podmienok väčšiny obyvateľov, ako práve za krátkych šesť rokov Slovenskej republiky. V tomto sa dnes zhoduje už časť aj zahraničných historikov, iba niektorí historici na Slovensku ostali lipnúť na „jedine správnych tézach“ neblahého sovietsko-československého režimu. Zavislosť slovenského štátu od Hit-

lerovej ríše bola nevyhnutným dôsledkom medzinárodnej situácie. Preto aj Slováci sa museli zúčastňovať na obetných najhroznejšej vojny ľudských dejín. Museli vyslať na front desaťtisíce svojich vojakov a státisíce svojich pracovných síl do Nemeckej ríše, kde pracovali v živote nebezpečných podmienkach. Do tohto rámca patrí aj účasť Slovenska na nacistickom prenasledovaní židovskej menšiny. Bol to jeden z hlavných zámerov Hitlerovej politiky „prečesať Európu a zbaviť ju Židov“. Bolo to protiprávne, nemravné a neľudské celkom tak, ba ešte viac, ako celá vojna. Ale ak sa tomu nevyhli oveľa staršie, historicky zakorenené a väčšie štáty vo vtedajšej Európe, je historicky nekorrektné predpokladať, že to bol mohol urobiť najmladší a ledva založený štátik s necelými 3 miliónmi obyvateľov. Ako Hitler reagoval na pokusy odporu v tejto otázke, to sa ukázalo v Holandsku, kde náznak odporu zapríčinil deportáciu aj dovtedy chránených Židov, a neskôr aj v Bulharsku, kde to stálo život samého cára Borisa. Preto je paradoxné a eticky nekorrektné, ak dnes už nikto nevyčíta spoluprácu na tomto diabolskom Hitlerovom diele ani samému Nemecku, ani napríklad Maďarsku, kde tých obetí bolo nepomerne viac, ale iba prvej Slovenskej republiky. V objektívnych dejinách nemožno postupovať s aplikovaním rozličných meradiel na podstatne tie isté situácie a činy.

vaním rozličných meradiel na podstatne tie isté situácie a činy.

V širokom historickom kontexte význam 14. marca 1939 však znamená neporovnateľne viac než spomenuté pozitívne stránky zachovania národného spoločenstva na jeho životnom priestore počas nepredvídaných hrôz, ktorými druhá svetová vojna postihla celú Európu. Najdôležitejším obsahom toho, čo sa udialo 14. marca 1939, bolo obnovenie slovenskej štátnosti. Tej dávnej a slávnej štátnosti, ktorej základy položili kniežatá Pribina a Mojmir, ktorú až do uznávania medzinárodného partnerstva vo vtedajšej Európe rozvinul kráľ Rastic, a ktorú svojimi výbojmi až na veľkú ríšu pretvoril slávny kráľ Slovákov Svätopluk I. Veľký. Vyhlásenie slovenského štátu v roku 1939 bolo obnovením tej dávnej jedinečnej slovenskej štátnosti, ktorú naši stredovekí predkovia v prvých desaťročiach 10. storočia stratili včlenením sa do novej uhorskej štátnosti a znamenalo oživenie dávnej pamäti slovenského národa. Aj pomerne krátka skúsenosť samostatného života vo vlastnom štáte zanechala potom dušiach a myšliach drvivejšie väčšiny Slovákov a Sloveniek takú hlbokú stopu spojenú s túžbou po jeho obnovení, že ani štyridsať rokov opätovne im cudzími mocnosťami nanútené štátnosti z rokov 1918 - 1939 nedokázalo ich odradiť od toho, aby využili prvú ďalšiu príležitosť prajnej medzinárodnej situácie a 1. januára 1993 si po druhý raz obnovili svoju štátnu nezávislosť.

Bez historického obnovenia slovenskej štátnosti zo 14. marca 1939 sotva by sme sa boli dožili dnešnej Slovenskej republiky. Toto je najhlbší a najdôležitejší obsah výročia 14. marca 1939.

Piata pečat'

venský pátos ako vzdor k štátu, ktorý ich tak bezohľadne poslal na jatky.

V Stupave, na druhej strane cesty, oproti spomínanému pomníku stojí socha generála M. R. Štefánika. Generála, nie pilota. Tento pomník je však nemý. Je na ňom uvedená iba meno generála a dátumy jeho narodenia a smrti.

Tiež je tu čosi zamlčané.

Diskrétnosť veľmi nepatričná, zvýraznená aj ulicou, ktorá oddeľuje oba pomníky, rušiace tak spoločenstvo slovenských obetí v rakúsko-uhorských a legionárskych uniformách.

Koľko okoloidúcich si uvedomí pokrvné väzby spájajúce oba pomníky?

Zreteľne je toto spoločenstvo vyjadrené pomníkom v Lamači. Tu má generál - nie pilot - M. R. Štefánik spoločný pomník s ostatnými slovenskými obeťami.

K širokému spoločenstvu okolo pomníkov patria aj ďalšie obeť. Z bratislavského cintorína v Slávičom údolí sa ozývajú nemé výkriky Jána Škápika a Martina Jurzu (1896-1918). V posledných dňoch vojny boli na smrť odsúdení vojenskými rakúsko-uhorskými súdom.

Cudzími zabití, nami zabudnutí.

Ich ešte monumentálny, ale už osušený a zabudnutý pomník uvádza iba mená a dátumy narodenia a smrti. Výkrik skutočne odsúdený do nemoty.

Koľko okoloidúcich ho začuje v jeho skutočnom význame? Nie je našou povinnosťou patričným nápisom na pomníku tento výkrik artikulovať? Potom by možno na tomto pamätnom hrobe nebolo na dušičky tak temno a pusto.

Ján Škápik a Martin Jurza patria však do veľmi širokého spoločenstva. Treba si len pripomenúť Kragujevac, Prešov a ďalšie a ďalšie miesta rovnako znejúcich slovenských nemých výkrikov.

Na mnohých pomníkoch postavených obeťam prvej svetovej vojny nájdeme aj mená a neraz aj fotografie chlapcov a mužov, ktorí boli obetovaní neskôr, na jatkách druhej svetovej vojny, vojny oveľa hroznejšej ako predchádzajúca.

Tieto mladšie zoznamy sú však výrazne kratšie. Slovenských obetí v druhej svetovej vojne bolo menej.

Paradox?

Iba na prvým pohľad.

V čase druhej svetovej vojny sme

mali svoj štát, Slovenskú republiku, štát, ktorý si plnil svoju povinnosť a v čase vojny, ktorá naň doľahla, si svojich chránil. Slováci už neboli „Kanonenfutter“.

Mať v čase druhej svetovej vojny svoj štát znamenalo pre mnohých Slovákov mať život. Obet začalo pribúdať až keď sme koncom onoho leta nasypali vlastnému štátu pod nohy hrach.

Mnohé pomníky potichu pripomínajú aj tieto udalosti.

Ešte pamätáme, ale každým dňom sa naša pamäť stráca. Hroziacej amnézii sa sotva dá úplne vyhnúť. Čeliť sa jej však dá. Pri pomníkoch venovaných pamiatke slovenských obetí prvej svetovej vojny sa treba pristaviť. Ale neslobodno ostať pri nich stáť. Treba sa započúvať do celého chorálu, ktorého sú nemé výkriky našich obetí súčasťou. Potom možno čoto porozumíme z ich nezodpovedaných otázok adresovaných Bohu a ľudom.

AŽ NA OBZOR

Slovenské obeť prvej svetovej vojny sú súčasťou univerzálnej ľudskej situácie, osudu ľudstva. Sú kameňom obrovskej mozaiky, ktorú celú nikdy nedostaneme do nášho zorného poľa. Nanajvýš sa nám dakedy, v privilegovaných chvíľach, zazdá, čo by na nej mohlo byť zobrazené. Naše pomníky, ktoré nás tak naliehavo oslovujú, nie sú konečnou zástavkou, ale ukazovateľmi posielajúcimi nás na ďalekú cestu.

Preto ak sa zastavíme pri niektorom z našich pomníkov a započúvame sa do jeho nemého výkriku, nemôžeme ostať stáť, ale musíme ísť ďalej. Vydať sa na ďalekú cestu, na ktorú nás posielali. Až k obzoru. Od pomníka k pomníku, doširoka-dodaľska, od nedávnej spomienky k dávnej nemému výkriku.

Iba v širokom kontexte temných, nezmiernených výkrikov, iba v rámci celého globálneho spoločenstva obetí môže preblesnúť dačo zo zmyslu dejín.

Od našich slovenských pomníkov možno prejsť k pomníkom či celým cintorínom pripomínajúcim jatky na rieke Somme, Piave, masaker pri Verdune, či na bojiskách východného frontu. Od pomníkov pripomínajúcich „veľké jatky“ rokov 1914-1918 sa možno vydať po toku času ako aj proti nemu. Možno

zísť k obeťam napoleonovských vojen ako aj k obeťam tridsaťročnej vojny.

Ak nechceme ísť za hranice novoveku a jeho vojen so zreteľnou globalizujúcou tendenciou, tak sa môžeme vydať opačným smerom. Pripomenúť si jatky druhej svetovej vojny, Stalingrad, Leninograd, francúzske atlantické pobrežie a ďalšie a ďalšie nespočetné krvavé miesta.

Chybou by bolo prehliadnuť celkom nové, neveriteľne barbarstvo, nepočuť nemé výkriky civilného obyvateľstva v mestách, ktoré boli systematicky bombardované spojeneckým letectvom (Hamburg, Lubeck, Drážďany, Hirošima, Nagasaki a podobne).

Britský historik P. Johnson (Dějiny 20. storočia) píše, že s touto taktikou prišiel Churchill, schválil ju ministerský kabinet, potvrdil parlament a s nadšením prijala aj väčšina Britov, čo bolo znamením neveriteľného mravného úpadku ľudstva v našich časoch. Vojna sa utrhol z poslednej reťaze. Prekročila frontovú líniu a začala vrazdiť civilné obyvateľstvo, každého bez rozdielu.

V ponurej panoráme nemožno nevidieť obeť genocídy. Nie fragmenty genocídy, ale genocídu v celej jej ľudskej šírke a pestrosti.

Akoby prastarý príbeh Kaina a Ábela spustil zlovestný osudový mechanizmus, ktorý sa nedá zastaviť.

Dance macabre si voľne preskakuje z jedného etnika na iné, z jednej krajiny na inú. Sociálne, politické, národnostné, konfesijné a ani žiadne iné rozdiely nemajú v zástupe takto obetovaných obetí žiadny význam.

O celého Človeka, o celé ľudstvo tu ide. Nie o jeho časti. Akoby sa do tohto ponureho kontextu dali parafrázovať slová sv. Pavla „Nieto teda rozdiel medzi Židom a Grékom...“

Je pravdepodobné, že vojna ako inštitúcia vznikla zároveň s mestom, s civilizáciou.

Vojna a civilizácia sú pravdepodobne dve strany ani nie 10000 rokov starej mince, ktoré sa nám nepodarilo oddeliť. Táto podivná minca môže byť dnes veľmi ľahko stiahnutá z obehu. Studená vojna ako aj dvadsaťročné obdobie po nej, obdobie dvejak, nekontrolovanej globalizácie, jasne ukázali, že apokalyptický koniec celého ľudského príbehu je

ako po technickej, tak aj po morálnej stránke celkom možný.

Ešte sme tu, ale už...

Svet, v ktorom žijeme, svet presýtený chorálom nemých výkrikov, ťažkých, trvalo otvorených otázok adresovaných Bohu a ľudom nás posielajú ďalej, za svoje hranice, za obzor, ktorým je vymedzený. Do šerosvitu, kde ešte jasne nevidíme, ale možno už tušíme tajomstvo piatej pečate.

ZA OBZOROM

Svätý Ján videl, ako sa otvorilo sedem pečatí. Keď sa otvorila piata pečat', videl zástupu nevinné zabitých, ktorí mohutným hlasom kládli otázku: „Dokedy ešte?“

Dokedy budú ešte pribúdať nevinné obeť nevinné obeť?

Každému bolo povedané, že ešte treba čakať. Je to prorocko, ktoré sa ešte nezavršilo, ale ktoré sa už odnepamäti deje, nadobúdajúc v našich časoch stále zreteľnejšie kontúry. Na pomníkoch a cintorínoch rozsiahlych na celom svete treba predsa vidieť konkrétne mená a tváre zástupcov obetí, ktoré prichádzajú pred Boží trón a kládú otázku: „Dokedy ešte?“ Definitívnu odpoveď nedostanú, pretože dejiny nie sú ešte dopísané. No napriek tomu odpoveď sa už začína artikulovať. Mozaika sa postupne skladá do obrazu.

Obeť stále pribúda, no čosi nové sa už stalo a stále sa deje.

Za onoho času - svedkom je neúrekom - sa do ľudského osudu, do nekončného zástupu obetí kráčajúcich na nezslúženú popravu, začlenil so svojím krížom Syn Človeka. Historický fakt a tajomstvo naraz. Paradox. Tmy, do ktorej smerujú nemé výkriky obetí, neubudlo. Tma ešte trvá, no už začína meniť svoje skupenstvo. Dostáva štruktúru, kontúry. Začína žiariť, kohosi v nej vidieť. Je prostredím, v ktorom ťažká reč barokových mystikov začína byť zrozumiteľná. Prestúpená je atmosférou odkazujúcou na tajomstvo troch veľkonočných dní.

Ešte sme tu, ale už sa každým dňom meníme na spomienku. Z tejto cesty nemožno zísť, osud nepustí. Treba mu však splácať rovnakou mincou. Držať si ho od tela. Nedovoliť mu, aby prekročil prah našej slobody. Je len na nás, na našom postojí, či sa tma rozžiarí svetlom Zmŕtvýchvstania.

JÁN URBÁNEK

ALEXANDER KORMOŠ

Talent nestarne

Bývalí Slováci

/:Násilne pomad'arčovaní Slováci:/
 /:pražia fašiangové šišky,

Maďarom núkajú čabianske klobásy:/
 /:Násilne pomad'arčovaní školáci:/
 /:dávno stratili rodnú reč,
 ani ich rodičia nie sú už Slováci.:/

Pilišsky Santov 13. mája 2008

Náhrobný nápis

(Dôsledok násilnej maďarizácie)

František Čičman sa narodil r. 1957
 v Békešskej Čabe preto,
 aby bolo o jedného Slováka na svete viac,
 a zomrel ako Csicsmány Ferenc
 r. 2047 v Budapešti preto,
 aby bolo o jedného Maďara
 na szvetye menyey.

Pilišsky Santov 21. júna 2008

Talent nestarne

Ktorá je tá
 hodnoverná miera
 pri meraní
 umelcovho diela?

Aj najväčší básnik
 starne, ba umiera.
 Ale jeho talent
 nestarne, ten spieva.

A odkaz jeho diela,
 tak ako i viera,
 nikdy neumiera.

Pilišsky Santov 12. mája 2009

Logika

Železná logika
 pravého básnika
 nevdojak vyniká:
 Zaskočí, preskočí
 múdreho kritika.

Pilišsky Santov 21. júna 2009

Titanic

(Rudovi Chmelovi, podpredsedovi MOST-a,
 priateľsky venuje autor.)

Lod' sa ponára, do rána zmizne,
 náklad smeruje do hrobu!
 Ústav skúma, či naozaj.

Prístav nevidieť, brehy sú ďaleko,
 cesta k úniku - zarúbaná.
 Úfat' v záchranu - márna vec.

Dychovka duní - dýcha duch!
 Veselá nálada v každom kúte,
 trubači trúbia do tanca.

Tancuje Lipka, Ozvena spieva,
 tancuje Venček, tancuje Kvietok,
 tancuje horská Bukovinka!

Strašnou zárubou valí sa voda,
 lod' sa ponára pod vodu,
 náklad smeruje do hrobu!

V jedálni klobáska, rejteše, fánky,
 bryndzové halušky, slaninka...
 Jasavé tváre od vínka!

Lod' sa ponára, do rána zmizne,
 náklad smeruje do hrobu!
 Nehoda nemá obdobu!

P. s.: „Strašná záruba“ na našej topiacej
 sa lodi je protinárodnostný zákon,
 protinárodnostný školský systém a absencia
 zastupiteľstva v parlamente.

Pilišsky Santov 31. júla 2009

Ples plešivcov

Motto:
 Na srdci ich nosím, a oni skáču po ňom.

V preplnenej sále plno národa,
 asi dvesto párov skáče ostošesť,
 na najvyšší vrchol stúpla nálada,
 členom švábskej bandy patrí všetka česť,

že sa snažia spievať naše krásne piesne,
 i keď iba z núdze a nie celkom presne.

Asi dvesto párov skáče ostošesť,
 majster alkohol im dvíha náladu,
 na otázky hľadám správnu odpoveď,
 na otázky, ktoré mlčať nebudú.

Piesne ešte žijú, ale slová hynú,
 zajtra už aj tieto krásne piesne zhnijú.

Pilišsky región po podlahe dupá,
 a ja celkom spitý, ako dúha hlúpa,
 čakám koniec tohto veselého bálu,
 zahrúžený do slov, hľadím na podlahu,

lebo tá podlaha, to je moje srdce,
 a bývalá sláva otrčila krpce.

Dorog 6. februára 2010

Ku kríze našich vysokých škôl

V poslednom čase vzbudili všeobecnú pozornosť našej verejnosti správy týkajúce sa nezvyklých pomerov na jedenej z univerzít. Komentáre v tlači, blogy, diskusie v rozličných krúžkoch a zoskupeniach sa točili hlavne okolo niekoľkých osôb, podozrivých z nekorektného udeľovania študijných titulov. Zasiahol do toto sám minister školstva, ba aj poslanci NR SR. Zatiaľ sa nič konkrétneho však nerealizovalo a ak sa bude všetko odkladať až po preskúmaní všetkých nesprávnych či nezákonných postupovaní a za ne zodpovedných osôb, tak skúsenosť nás učí, že to môže byť aj na „svätého Nikdy“.

Lebo takmer nikto - a konkrétne nikto z najvyšších verejných činiteľov nášho štátu - nemal odvahu poukázať na koreň, na opravdivú príčinu toho, že sa vôbec môžu na vysokých školách udiať podobné veci. Táto príčina väzí v základnom Vysokoškolskom zákone a v celej s ním spojenej a z neho vyplývajúcej štátnej školskej politiky. Pri tomto starom a v mnohých podrobnostiach absurdnom zákone - ktorého ešte čerstvá novela nielen na podstate nič nemení, ale otvára ďalšie možnosti svojvoľného konania - je iba ilúziou vyriešiť tieto problémy prípadným postihnutím niekoľkých osôb jednej univerzity. Koreňom všetkého zla - ktoré sa nijako neobmedzuje na jednu z 33 vysokých škôl v SR - je práve tento ich nemožný počet. Musíme si uvedomiť, že 33 univerzít v štáte s necelými päť a pol milióna obyvateľov znamená, že na každých približne 165 tisíc občanov máme jednu univerzitu. A ak pripočítame k tomu ešte nespočetné „detašované“ fakulty a inštitúty, tak to vo svete mimo Slovenska musí vzbudiť iba súcitný úsmev. Zakladatelia týchto „vysokých škôl“ sa neraz správali, ako keby nikdy v živote neboli na skutočnej univerzite. Neobzreli okolo seba - veď sme v stupovali do európskeho spoločenstva národov a štátov! - aby sa poučili, čo sú to univerzity? Došlo k takému chaotickému zakladaniu „univerzít“, aké nemá páru asi nikde na svete. Tak založili v jednom nevelkom meste dokonca dve univerzity toho istého typu. Inde zase sme svedkami, že v tom istom meste na vzdialenosti dvoch uličiek jestvujú dve fakulty toho istého názvu, iba že jedna patrí k miestnej univerzite a tá druhá k univerzite vzdialenej asi 80 kilometrov. Za tým všetkým nemohli byť žiadne kultúrne a vedecké záujmy, ale výlučne záujem a tlak politických zoskupení, ktoré sa práve dostali k moci.

Iba jeden európsky príklad: v Taliansku, ktoré patrí k prvým trom štátom s najstaršími univerzitami na svete (už od 12.-13. storočia), majú pri počte obyvateľstva 59 miliónov iba 54 univerzitných vysokých škôl. To znamená, že jedna univerzita pripadá na jeden milión a stotisíc obyvateľov. Podľa toho by nám na Slovensku úplne stačilo takých 5 - 6 univerzít. Prečo? Lebo univerzita je vo svojej podstate najvyššou inštitúciou vzdelávacieho a výskumného procesu školského systému, ktorý pripravuje vedúcich pracovníkov pre všetky odborné služby vo vedúcich a vyšších funkciách štátneho ústrojenstva, ako aj jeho ekonomických, finančných, technických, priemyselných, zdravotníckych, kultúrnych a iných verejných aj súkromných inštitúcií. Plnenie týchto úloh univerzity vyžaduje primeraný počet vysoko odborne pripravených učiteľov všetkých akademických stupňov a zaistenie kontinuity ich služieb, ako aj primerané infraštruktúry s najkompletnejším technickým vybavením. Tieto základné požiadavky nerealizuje podľa môjho pozorovania ani jedna zo slovenských vysokých škôl.

Opäť pár konkrétnych príkladov: Normálna európska univerzita poskytuje každému svojmu profesorovi samostatný pracovný priestor, ktorý výlučne jemu slúži na prijímanie študentov, ako aj na jeho osobnú študijnú a výskumnú činnosť. Tam si môže zriadiť aj svoju príručnú knižnicu, aby nemusel trátiť čas po verejných knižniciach. Má tam pracovné miesto aj pre svojho asistenta, ktorého môže poveriť vybavovaním určitých vecí. A tento pracovný priestor mu ostáva k dispozícii aj po tom, čo po dosiahnutí 70. roku života ho ministerstvo podľa zákona neodkladne preradí do dôchodku a nemôže viac riadne prednášať. Tu prednášajú profesori aj dlho po osemdesiatke! Priznám sa, že po návšteve aj najvyššie kvalifikovanej univerzity v Bratislave som sa priam zhrozil, keď som videl na dverách nevelkej miestnosti, kde ma prijal kolega, tri či štyri mená učiteľov, ktorým slúži tá jediná miestnosť, a v nej tri či štyri stolíky, ktoré predstavujú ich pracovný priestor. Na inej fakulte na jedných dverách som videl až šesť alebo sedem takýchto mien! Už tento fakt má degradujúci až devastačný vplyv na postavenie profesora. Na mnohých kvalifikovaných univerzitách platí zákon alebo vnútorné pravidlo, že nikto nemôže nastúpiť do aktívnej pedagogickej činnosti prv, než by predložil dokument o svojom trvalom bydlisku v sídle univerzity, alebo najďalej 12 km od neho. Pojem „lietajúcich“ profesorov, ktorý je na Slovensku takmer pravidlom, je na normálnych vysokých školách prakticky neznámy. Lebo okrem presne definovaných dočasných výnimiek didaktickí a výskumní pracovníci od riadneho asistenta až po titulára katedry sú pracovníkmi na plný časový úväzok. Tu máme fakulty, kde na plný pracovný úväzok, ktorý nepripúšťa žiadnu inú trvalú pracovnú činnosť, pracuje len nepatrné percento učiteľov. Toto sa nemôže neodrážať negatívne na kvalite vysokej školy. Veď profesor, ktorý prednáša na dvoch, niekedy aj troch rozličných univerzitách ťažko si môže nájsť čas potrebný na štúdium, na sledovanie a vyhodnocovanie najnovšej domácej i zahraničnej literatúry zo svojho odboru, na kontakty so svojimi študentmi a na účasť v patričných akademických spoločenstvách. Ak uvážime, koľko času stratí takýto profesor každý rok iba cestovaním, tak sa musíme zhroziť pred zbytočným mrhaním jeho vzácneho času.

S týmto je však tesne spojený aj problém finančného hodnotenia práce univerzitných učiteľov. Kým štát bude držať ich platy približne na úrovni pracovníkov so stredoškolským, ba i nižším vzdelaním v národnom hospodárstve, nebude možno zlepšiť tento žalostný stav univerzít. V európskych kultúrnych štátoch platová stupnica vysokoškolských učiteľov je často zákonom viazaná na platovú stupnicu sudcov. Vyžaduje sa zrejme prísna štátom kontrolovaná kvalifikácia (tam si univerzita nemôže narychlo nafabrikovať „profesorov“ podľa svojich potrieb), ale potom žiaden profesor nie je nútený hľadať si vedľajšie zárobky, aby mohol slušne užiť svoju rodinu, obstarávať si potrebnú aj zahraničnú literatúru, zúčastňovať sa na dôležitých medzinárodných podujatiach svojho odboru a publikovať výsledky svojich štúdií. Malý príklad: Keď ma moja univerzita pozvala pôsobiť na nej ako asistent, môj prvý nadriadený - vedúci katedry - mal mesačný plat, ktorý zodpovedal cene auta Fiat 500. Ale aj ja ako asistent som dostal približne štvrtinu tohto platu, čo predstavovalo asi 150% priemerného platu v krajine. Bez zaistenia slušnej existencie na úrovni vyšších štátnych funkcionárov nemožno od univerzitných učiteľov vyžadovať, aby dvihli úroveň našich vysokých škôl a odstránili z nich všetko, čo ich drží pod úrovňou až prvých 500 vysokých škôl na svete. A nemožno ani očakávať, že najschopnejší absolventi budú ochotní pokračovať a zotrvať v kariere univerzitných pracovníkov, keď im iné povolania ponúkajú nepomerne vyššie životné podmienky.

MILAN S. ĎURICA

Konferencia biskupov Slovenska udelila dňa 18. februára 2010 v Zrkadlovej siení bratislavského Primaciálneho paláca Cenu Fra Angelico umelcom, ktorých dielo je spojené so službou Bohu. Nás osobitne teší, že ako prvé bolo ocenené aj originálne dielo Mons. Jozefa Tótha. Jeho dielo, o to hlbšie, o čo je stále nedocenené, patrí k tej literatúre, ktorá náš národ predstavuje ako stále živý a schopný vysielat' jóbovské posolstvá vernosti zmyslu života. Ukrojili sme preto radi z priestoru pre iné žánre, aby sme tomuto básnikovi ľudskosti umožnili publikovať podstatnú časť z prózy napísanej ešte roku 1956. Zároveň avizujeme, že už tento rok vydáme knižne súborné dielo tohto veľkého spisovateľa, patriaceho k fundamentom kresťanskej literatúry.

TEODOR KRÍŽKA

KRV

Dolu strmou lesnou cestou sa rútili sane. Praskali a vzdúvali sa v drieku. Kone zapadali do snehu. Penili sa a parili. Muž bol obrastený mrazom. Mal biele šaty, čiapku, fúzy, všetko. Oči mu nebolo ani vidieť. Ohavne hrešil a potráhal opratami. Na zákrate cesty kone zabočili doľava a beznádejne sa zaborili do snehového záveja.

- No, už nás Boh skáral.

Vyrútil sa zo saní, spomedzi dreva vytiahol dlhý kôl a prepásal ním oba kone. Na spenených chrboch sa objavili dva čierne pruhy. A sneh husto padal a blížil sa večer.

Kone bil po zadku a po očiach.

Potom ešte raz v prudkom hneve rafol ľavého po oku. Kôň bolestne stúpil a oko mu vytiieklo.

- Dobijem vás, dorúbem. Všetko sa stavia do cesty. Ale Boh všetko skáral.

- Vyjdete z toho záveja, alebo pochochnete v ňom!

Kone sa trhali, ale ani nepohli. Zhádzal drevo zo saní, dokrvava pošibal kone a rušil.

Sneh sa husto sypal. Bol tmavý večer. Kone forkali a z lesa fičali križom cez pole.

- Ešte hodinu cesty a sme doma... aby vás Boh skáral! Kone i ten svet i toto všetko... doma v noci a od rána. Uj!

Nadvihol sa a šibol kone po ušiach. Zďaleka sa blížil vietor a dedina. Pomedzi padajúci sneh sa blížili lampy. Prichádzali v ústrety ako snehuliakove oči.

Pri krčme zastavil. Nohy mu zdreveneli.

- Ej, - a šeredne zakliat.

Vstúpil do krčmy. Prekrájal dym, stríasol zo seba sneh, zaryl sa do kúta a pil. Čosi tvrdé a horúce vytláčalo mu spodnú čeľuť doľava a doprava, čosi tvrdé a horúce.

Sane!

Kone!

I syn!

I ten poondený svet!!

Toto strašné svinstvo. Toto, čo sa robí.

- Nič si tu nemôžeš popraviť tak, ako by si chcel. Odchováš svine, daj. Zožneš - daj! Znesie ti kura vajce - daj! Prídeš sa modliť do kostola - daj! Chceš si vybrať drevo - daj!

- Narodí sa ti syn - daj!

Všetko berú, kým Boh bude už s týmto svetom! A už, už dotiahneš na

richtára - daj, daj pokoj! Už je po všetkom. Ti sk... fuj, že sa tak zbrešem, Nemci tiež sa tam ondejú. Zaryli sa a sú v...ech!

Ale nakoniec je to správne. Akože by to aj mohlo byť. Všetku tu nevidíš na tých ľuďoch ani kúsok tváre, ani srdca. Ako z nemej krajiny.

- Tak či nie, bačí Soľár? Mu tomu... svetu!

- Ty máš najlepšie vedieť, si richtár! - Pýtam sa vás: tak, či nie?! Boha vám!

- Synu, všetko sa zdrišci. Všetko. Rozumieš.

Škrípál zubami a mlčal. Potom vravel.

- Pravdu máte, Soľár báči. A čo myslíte, ako dlho to ešte potrvá?

- Myslím, že na jar je kamps dolores. Amen. Ale čo ja mám z toho!

Čakal som, ale nedočkal som sa. Neskoro je, ej, neskoro. Veľmi neskoro. Dvaja tam zostali. Prečo? -

Skasíroval by som toto svinstvo, túto vojančinu a tie štáty. Za monarchie bývalo lepšie, na môj dušu lepšie. Všetko vyjdeš na záhradu a s odpustením, vymočíš sa už cez hranice. Lebo národy chcú svoje. Chacha, svoje! - Zle je, Ďuro, zle, či sa to skončí tak, či onak. Moji synovia naozaj tam nemali čo hľadať. A čo som ja hľadal v prvej vojne. Čo? A čo tu hľadáli ruskí zajatci a čo hľadáli naši tam?

- No, Soľár báči, ale predsa si len nenecháme poodnášať role, domy a ženy. Všetko ste videli v devätnástom roku, čo bolo v Maďarsku, a tu na briežku pri Migléci.

- Dobré sa ti, bratku, vraví, kým si zdravý a silný. Znášaš drevo z lesa a syn ti cifruje po dedine.

- A čo hádam musí aj môj zdochnúť, keď vaši...?!

- Nevravím! Iba vravím, že napľuť na toto všetko, napľuť. Iní nás ťahajú za uši. Tu nepomôže ani kormány, ani tvoje richtárstvo, bratu!

Napľuť na toto všetko, až napľuť. Fuj! Ale že tento svet tak ide, že sa neprepadne, že tým, čo toto diktujú, sa nevysušia mozgy, že to znášame, my, my, voly!

- Ale hádam to predsa len nejaká bude, však je v tom i Amerika.

- Ďuro, pamätáš sa na tú strašnú búrku v lete? Zelené chmáry a strašný vietor tiahli zdola. Potreboval som dovŕšiť stoh, aby ho nezapadalo. Kone vám vo dvore stáli!

Nedali ste.

Nemám peniaze.

Synovia padli. Ja som chorý... Ani Kristus nedával zadarmo, lebo mu bolo treba veriť... Ale máš lakové čižmy, zlaté zuby a slúžku! Ukáž mi toho boha, ktorý ti dá niečo zadarmo!!

- Čít, prestaňte, lebo vám rozbijem papuľu - a buchol rukou na stôl.

- Synu, pravda je pravda.

- Potom Ďuro Čečko vstal a odišiel. Bola už noc.

Sadol si rozkročno do saní a kone ho viedli domov.

MAŠTAL'

Stálo v nej pár volov, koní, kravy a teľatá. Voňala hnojom, senom a mliekom.

Čečkov syn, Ďuro, nosil z humna slamu a ustielal. Vietor vkázal dnu a rozduchával petrolejovú lampu.

- Kedy sa vrátia otec, - pýtal sa syn.

- Už dávno mal byť doma - vravela matka - neviem, či sa mu niečo neprihodilo. Keby ste boli išli dvaja, predsa len, ale samučičký človek v tejto fujavici.

- Kým poustielam, Hanča by mohla podojtiť. Potom zaskočí do krčmy, či sa tam nezdržal. Ináč bu-

deme musieť na susedových saniach vybehnúť, čo a ako.

- Ešte príhodím kravam seno - vravela matka.

- Len zostaňte, ja vybehnem na pôjd.

Keď Ďuro došiel so senom, Hanča umývala kravam cecky. Privrel za sebou dvere a zakvackal.

- Nezatváraj, Ďuro, vylejem ešte vodu.

- Vylej ju tuto do jarčeka, narýchlo stečie do žumpy.

Ďuro ju neštipol ako inokedy. Chvatne rozhrnul seno vo válove a vydráždene sa pozrel na Hanču a na dvere. Potom potľapkal kravu po zadku, chytil vidly a prihodil slamu na miesto, kde stávajú kone. Vidly oprel do kúta. Vychýlil sa z maštale a zavrel i druhú dvere a zatisol ich drevcom. Potom pristúpil k lampe, stiahol knôt a maštal' stemnela.

JOZEF TÓTH

Ďuro Čečko

Mons. Jozef Tóth

- Čo, nieto petroleja? Iba včera som do nej naliala.

Vravela tichým, teplým tónom a mlieko sŕkalo na steny dojnika. Ďuro sa oprel z druhej strany o kravu a potískoval ju na Hanču.

- Ty, prekotíš ma s ňou - a rozpusťilo sa smiala.

- A čo keby som ťa prekotil?

- Skús! - a ešte rozmarnejšie sa smiala.

Dojník sa doplnil a pena pretekala ako biely kvet.

Chytil ju okolo drieku. Ale to nebolo nové. Ibaže nikdy ju tak šíalene nestisol.

- Pusť ma, lebo vylejem mlieko. Nevravieš nič. Ešte silnejšie ju stisol.

Dojník jej vypadol z rúk.

Ležali na slame a na mlieku, na mieste, kde mali ležať kone.

Bolo to v decembri 1943. A bol krásny biely večer.

ĎURO

bol statný mládenec. Mal červenú tvár a červenú krv.

Nikto nevysvetlil tajomstvo krvi. Lebo ako hovoril starý Rindoš vlani na priadkach:

- Krv je najstaršia rieka na svete. Narodí sa ti syn a nepoznáš ho. Je na teba a je na matku, ale to nie je vaše dieťa. Len tu-tam zjaví sa ti v ňom starého deda deda a babička, ktorú si nikdy nepoznal. Kúpiš mu šaty, sviatočné šaty a vystrojíš ho na spoved' a on ti zahne za rohom, potuluje sa po lesoch. Večerami ho učíš modliť sa a vyrastá ti zlodej v rodine.

- Tak je, darmo je. Zďaleka prídi

naša krv, zo zemí dávnych a záhadných.

Ale my sme tu predsa popri múdrosti báčika Rindoša postavili náuky o dedičnosti, o krvi a vode a o duši.

Ďuro sa nepýtal ani na to, ani na tamo. Mal červenú tvár a červenú krv. A krv sladko tečie. Opojne a horúco. Diktuje rytmus krokov, pohyb očí a mihalnic. - Mal rýchly, svižný krok. Blyskavé čižmy, priče a živý úsmev na tvári.

Vyrastal v poli a v maštali. Vtieklo doň veľa krvi, slnka a mlieka. Rád jedával slaninu. Píjal víno a pálenku. Starý Rindoš vravel, a starý Rindoš čosi znamená, že kto nepije a nejde, ten ani nežije.

Ďuro.

Rád mal nedele a sviatky.

Keď zvonili druhú, vychádzal z dvora. Za klobúkom v nedeľu nosieval maľvu. Naposledy mu ju utrhol Hanča.

Pri kostole sa stretával s mladímkami.

Hľadel na dievky, na kvetované a bielo naškrobené sukne. Zavše ho sukne vydražďovali. Ale nikomu o tom nevravel. Sedliak nikomu o tom nevraví. Je to tak. Tak, a hotovo.

Je to sviatok. Nedeľa.

Dievčatám viseli dlhé vrkoče až po pás. Boli čerstvé. Dedinské dievčatá sú čerstvé. A v nedeľu sú veľmi pôvabné. Vchádzali do kostolného dvora a priamo do kostola. Dievky na dedine idú priamo do kostola. V okolí Košíc priamo do kostola. Mládenci stoja pod lipami, pri múroch a na cintorínach. Stoja a hľadajú. Rozprávajú sa a smejú. Sú z toho i ťažkosti. S kostolníkom a farárom. Ale to od nepamäti tak býva. I to je sviatočné.

Ďuro stál a hľadel. Prichádzala Hanča.

Divne sa mu stiahla tvár. Srdece sa mu ozvalo ako pri bitke.

Ale ani to sa nepovie.

Kôň sa potľapká, dievka sa pritisne. Slová sú pre pánon. Zazváňali.

Okrúhle klobúčiky si poskladali na múrik a vošli.

Ďuro veľmi rád spieval. Čosi sladké a mocné cítil v sebe. Ako voly v jarme. Spievať, kričať, volať, otvárať ústa a žily!

Človek je ako zem, ako roľa a ako rieka. Spievať. Spievať!

Na dedine sa ináč spieva ako v meste. Na dedine sa spieva, lebo spev je sviatok. A sviatok je, keď človeka niečo bolí, a keď sa teší. Ináč nič.

Na dedine sa zbytočne nespieva a nežije.

Už dlhší čas sa Ďuro sám seba takto divil.

- Tak je to nejaká čudne poskladaná v človekovi, ani sa nemodlí človek, iba je tu... Divím sa, že sa vedia títo kňazi tak modliť. A môj otec a tí starí. Ktože ich takto vyučil. Všetci sú tu sami pretvárači a korheli... sú tu však i dobrí ľudia, dobrí sú - rozhladal sa Ďuro, - ale predsa len mlčať a šepkať... To radšej spievať. Vykričať všetko!

Sviatok je! Sviatok.

Otvoriť treba, čosi akoby brány, či čo to je... naozaj, čudné je to len akosi všetko v človekovi. Čudne to skladal, kto to v človekovi skladal... Keď sa dozvedia tí všetci, všetci, čo sa tu modlia, napľujú na mňa. Lebo nikto nevidí svoje skutky... Hľadám by bolo lepšie skončiť, alebo odísť k lekárovi, ktovie, čo a ako bude. Veď sa to dá predsa presvietiť, alebo ako to robia?! Všetko sa tají!

Biele šaty... Prestať, ale ako? Krv bije do hlavy a ona je tam, pred oltárom... Zajtra príde i dnes príde, večer príde... v maštali sa bránila, v žite už nie... je smutné... čosi sa tu iste stane.

Prečo sa musí všetko takto podľa jedného kopyta robiť. Hm!

Ďuro nespieval.

Hľadel na ňu a videl, ako kňaz odišiel od oltára.

Domov.

MATKA

Ťažko ju púšťala, ale musela.

- Máš iba trochu peria, ľanu, konopných košieľ a obrusov... ale peňazí nielo. Hľaď, čosi sa raz i tak bude musieť urobiť... a vidíš, ako sme. Som rada, že nemusíš ísť do mesta. Lebo do mesta odísť veru, ach, ani, nespomínam.

A stalo sa, že matka od Čecky odišla a Hanča nastúpila.

- Dohodli sme sa, dieťa moje, už len choď, čože máme iné robiť.

Budeš predsa doma. Bolo to pondelok ráno roku 1942.

Z krásnej Hanči sa stala obyčajná slúžka. Akýže pocit majú dievčatá, ktoré odchádzajú slúžiť?!

- Choď už, dieťa moje, choď, je päť hodín.

Čudný pocit v prsiach a pri srdci. Vojenčina v porovnaní s tým je ešte dobré remeslo.

Odišla.

Matka vyšla za ňou. Pravú ruku si dala pod zásteru a utierala ňou ľavú mokrú ruku. Slzy ťažké a horúce padali na jej bledú tvár. Mala krásne oči.

- Vyhňala som ju... vyhňala. Pes zostal a ona odišla... vlastné dieťa u cudzích... na cudzom chlebe... a bude jej iba šestnašť... Bože, Bože... Vyhňala som ju. Do pätnástich sú ako iné, z posledného im musíš kúpiť šaty, stužky, topánky a ...a ...tančica spolu do karičky, chodia spolu do školy. A potom, keď majú svoj rozum, keď vidia a chápu, otvoríš im dvere a povieš:

- Choď a hľadať si chlieb!

Odiďu a nikdy sa nevráti... len z tisícich jedna... ale aspoň je tu... tu je ...Hanča, Hanča.

Odišla až k bráne a hľadela do priťmia.

Počula jej kroky. Na poli a za domami vstávala jar a otec tvrdo spal.

HANČA

Bola mladá a krásna. Ale bola slúžka. I keď osudy slúžok v rokoch 1940-1945 boli iné ako osudy slúžok pred niekoľkými desaťročiami, bola slúžka.

Hanča Soľárová.

Dcéra báčika Soľara, ktorý sa stretol, ako sme už naznačili, v krčme s Ďurom Čečkom. Nemali role, ani peňazí, ani šťastia. Iba srdce a ruky. Boli pochtivi. Chudobní ľudia sú poväčšine pochtivi, i voči zlodejom. Ale iste boli z ľudí, ktorí napísali našu históriu. Ich predkovia nosili kamene na košických kvádre. Křmili mesto a krajinu. Prostitútka a mníchov. Lebo všetci musia žiť a ješť. A keď človek pýta chlieb, nemožno mu dať kameň.

Títo ľudia vytvorili tradíciu, umeenie a iné užitočné veci pre tento svet.

Báčikovi Soľarovi, vlastne jeho žene, sa narodilo päťoro detí. Dve zomreli.

- Aspoň títo majú nebo - vravel, - keď už my sme tu všetci v pekle.

Ale veľmi sa tešil tým, čo ostali. Drel najprv doma u sedliakov, potom vo fabrike. Ale sedliaci zabudli, čím boli, zabudli, že niekedy spolu vláčili kamene na hrady a spolu sa hrbili k zemi.

Darmo je, soľou zeme je chudoba. Chlapci boli už súci. Najprv boli na obťaž, lebo jedli a nemohli chodiť nahí, potom mali byť na poľahobu, ale odišli. Volala ich vlast'. Ako sa smial starý Soľár pri týchto slovoch. Vlast'!

Odišli. Obidvaja mocní. Keď večer odchádzali, nikto nič nevravel.

- Aspoň naraz odídete, synovia moji, aspoň naraz... aspoň toľko pri tom všetkom.

Neplakali.

Namiesto srdca mali dva tvrdé balvany, ktoré ich pradedovia nosili na hrady. Vystrojili im posledné z posledného.

Otec chorľavel.

Nadišiel čas.

Staré hodiny s rímskym ciferníkom im odbýjali:

- Chlapci, čas je tu, choďte.

Pristúpili k matke a nechali sa bozkávať, ako sa nechávajú neživé veci. Potom pobožkali matku na ústa.

Otcovi stisli ruku, pritisli k sebe sestru a odišli.

Vlak pískal do noci. Do poslednej noci. Hviezdy padali do dymu.

A vo vlaku niesli ranených z frontu.

Hanča stála na priedomí a zadušala sa plačom.

- Nikdy sa nevrátia, nikdy. Janku, Mišku, Janku!

On zostal, oni odišli.

- Ach, Bože môj, čo sa to so mnou robí! Kol'ká špina je aj za krásou.

A bola.

Vstávala o štvrté ráno. Odchádzala k Čečkovcom. Dojila kravy, ustielala, pracovala v kuchyni a na poli, krmila svine a na noc odchádzala domov.

Večer sa vracala domov, večer, jediný sladký čas. Domov, s dobitými nohami a rukami a telom.

Rada pracovala. Ale predsa len ťažko je byť slúžkou. Ťažko.

- Keby sme čo i len trochu mali svoje. Okopať svoje zemiaky, stavať na poli svoje kríže, podojiť svoju kravu, precediť penivé mlieko a zohriať sa pri vlastnom ohni... Keby aspoň tí bratia... otec je chorý, matka utáhaná... a Ďuro... Ďuro...

Podivné, rozdielne a silné pocity. Vážne i opojné... Kedyže to začalo. Mala šestnásť! Závídely jej krásu. Dávala prácu, dali jej plácu. Ale on nechcel jej prácu. Pomaly a iste sa k nej približoval. Všetde sa k nej približoval.

Najprv ako gazdov syn, potom... potom na poli a... v maštali. Ach, ako rada slúžila. Každá žena má právo milovať. Viac ako právo! Stalo sa to, Bože, načože to preberať. Nehľadala som nič. Prišlo to samo. Bože...v maštali, v žite a na pôjde... Akože sa môže človek takto akosi dostať do toho... ako opovrhujú ľudia dievkami, ktoré sa prespali... Čosi sa vo mne robí. Pobleďla som. A nekrvácam... Bože, až v nedeľu som mu to povedala. Ochladol, ochladol. Grunt a tabuľka na dome sú silnejšie, silnejšie sú ľudské reči a reč jeho otca... Bože, a či tí ľudia nehrešia?!... Či ich nič nebolí?!... A môj otec a moja mať?!

- Bože, už vidím... maštal', žito!

Keď sa večermi vraciavala domov a otec sedával zadumaný nad starým kalendárom, často jej vpravieval.

- Neponížme sa nikdy pred nimi a pred nikým. Prácu im musíme dať, ale seba im nedajme. Nikomu nedajme seba. Na Boží obraz sme, sme na Boží obraz, dievka moja.

Teraz to pochopila. Veľmi to pochopila. Líhala mlkvo k stene a cítila vlhkosť vápna. Prstami škrabala po stene a nechty sa jej nabili špinou. Ležala v chudobnej chalupe a neverila už širokým pšeničným poliam a koňom, neverila snom.

Rástla v nej neistota a dieťa.

Nemohla prikryť svoje dieťa, ani svoju hanbu, lebo nemala čím!

Prespanica.

Mesiac ju navštívil v jej opustených nociach. Lahol si do postele, kde líhaval jej bratia, ktorí sa nikdy nevrátia.

Tí, čo vymysleli dlhé zákony a múdrosti, odpovedali krátko:

Zmizli.

Plod, ktorý v nej rástol, premenil sa na nesmiernu bolesť.

Hanča, dievčina šumná, aké sú tvoje noci temné!

Hanča Soľarová.

U PODRICHTÁRA

Raz večer, keď Hanča odišla od Čečkovcov, vpravela Ďurova matka.

- Starý, mne sa to dievča nepáči, darmo ty vravíš tak a onak. Ja ti vravím, že tu niečo nie je v poriadku...

- Ty stále niečo myslíš a stále sa ti niečo nepáči. V poriadku, nech zostane dievča doma, budeš drieť sama.

- Ona má brucho!

- Aj ty ho máš!

- V nedeľu, už bolo v noci na jednástu, išla som do maštale, a oni dvaja za ruku k humne.

- No a? ...Však predsa...

- Áno, ale už tiahlo k polnoci! Odišla domov a potom sa vrátila.

- Hm.

- Už dávnejšie badám, že stále zariadenie všetko tak, aby dvaja boli spolu. Viackrát sa mi zdalo, že po pôjde niekto chodí, ale reku, Ďuro tam spí, nuž spí... hádam došiel, abo čo ja viem... ale bola som pokojná. A už aj ľudia všeličo vravia.

Ja už nemám ani slová. Nič nám nechýba, iba žobrčka prijať do domu. Lebo som ti vpravela - Ďuro, radšej sluhu, lebo to nebude dobre, ale ty nie. Na, tu to máš! Lompu do domu!

- A prečo si mi to nepovedala?

- A ty si hádam nič nevedel? Nehanbíš sa. Pobodala som to už aj na tebe.

- No, uvidíme. Nič iné mi naozaj nechýba. To miesto richtárstva. Či má málo žien v okolí! A tá, tá...ktože by na to pomyslel. Aká hanba! Ale stará, vlastne nič nie je isté. Čo sa ty tu plašíš.

Kde je Ďuro?

- Neviem, príde.

Matka nespala, otec bol na posteli. Pribuchli vrátka, pes sa rútil cez dvor a umíkol. Ďuro šiel priamo na pôjd. Bolo počuť, ako vystupuje po rebríku.

- Zavolaj ho stará.

Matka vstala a vyšla na dvor. Srdce sa jej zovrela predtuchou pravdy.

- Ďuro, poď dnu, otec ťa volá.

- Ale, až ráno. Však do rána už aj tak nič.

- Poď, keď ťa volá.

Neochotne zostúpil.

- Čo máte medzi sebou - vpravel otec, a podoprel si hlavu pravou rukou, ktorá sa zabárala do podhlavnika.

- Medzi kým?

- Nepýtaj sa, ale odpovedaj! Čo máš s tou lompou do roboty? Od koho má to brucho?!

- Ale, apo, akože, čo to má...

- Mlč! Ty si ju prespal, ty hovďo!

- Hm, jak...

- Vrav, ti Boha tvojho!

Otec zoskočil z postele. Biele tvrdé gate na ňom viseli ako z plechu. Boli by sa ho zľakli i jeho vlastné kone. Pristúpil k synovi. Táto prudká sila sa ho zmocnila ako vtedy v lese a v krčme. On to už dávno cítil. On vedel, prečo syn neprišiel vtedy do lesa. Ale myslel si - Chodí kade-tade a nič, hádam len nestratiť hlavu pri tejto.

- Prisám Bohu, keď je to pravda, dobjem ťa... videl si Kešeľu v maštali? Pre teba mu vyteklo oko! Tak vytečie i tvoje. Obidve. Tak, akože tu stojím! Fúj! Zabijem ťa, zabijem!... Stará zajtra ju prepustíš, netreba nám slúžku... a keby naozaj..., lebo ja vidím na tebe že áno, potom... nesmie sa to stať! Rozumieš? Nesmie! - a šarpol obrou silou stoličku, po ktorej vystupoval na posteľ.

- A ona nesmie muknúť! Rob, jak chceš!

Ďuro stál a nemukol. Pri žiadnom čardášu sa mu tak hlava nezakrútila.

Trafila kosa na kameň.

RÁNO

nevstával, lebo nespál.

Hanča prišla a odišla. Matka striehla, aby sa s ňou nerozprávala.

Počul, že plače dnu a že sa škriepia.

- Čím skôr na pole. Preč! Musím k nej večer, abo v noci.

Celý deň bol zadusený. Nerozprával ani otec, ani matka, ani syn.

- Nemci cívajú. Boh vie, čo bude.

Keby ma radšej zobrali, aby som zmizol (ako jej bratia). Keby som tak náhodou padol do zajatia, o pár rokov by bolo po všetkom, a kto by čo dokázal. Potom by som prišiel späť ako nový človek. A znova by som nasadol na bicykel a rozbil pár čeľustí a cimbalov. Ech!

- Nedumaj, ty bigar, ale kos. Rosa vyschne. Slnko sa dvíha. Nedumaj, lebo ti rozbijem tú hlúpu hlavu. Mal si skôr dumaf.

Nikdy mu nebola taká ťažká robota.

- Predsa je len lepšie doma. Fúra chlapov zostala na fronte, naveky. Nejak to len bude... Že sa to stalo, ja neviem, aby ju čert vzal. Toľko iných porobí všeličo...

Deň bol dlhý ako útrapy vojny. Nejedol.

Ustielal. Bol večer.

- Akoby to ani nebolo bývalo. Tá istá lampa, i kone, i válov. Tá istá vôňa a hnoj.

A už tu nie je.

Ako sa všetko prekotí.

Prehadzoval slamu z miesta na miesto bezúčelne. Stískal zuby a uvažoval. Myšlienky mu preskakovali a nič nevymysleli. Cítil, že nebude mať síly niečo urobiť, že sa mu to všetko sype na hlavu. Vedel, že netreba uvažovať, že treba odísť, jasne povedať a niečo urobiť, ale urobiť! Nesnívať ani na sene, ani na poli. Hneď.

- Ľudia ani neuveria, že on... takto. Ďuro.

Krásavec a veľký parobok.

Myslel si, že predsa by len bolo možné, aby boli spolu. Ale to bolo ešte vtedy, keď nebolo nič, keď nemala brucho.

Vtedy, keď sedeli pri močidlách.

Ako sa človek mení.

Napájal kone. Lampa blikala. Hľadel do temného Kešeľovho oka.

VEČER

padol na dedinu a na dušu. A padla i rosa. Zdalo sa mu, že toto, čo bolo ráno a na poludnie, ani nebolo. Zahynuli ľudia a ich reči. Otec a matka sa mu zdali ako hmly, ktoré sa pretiahli do lesa. Iba dravý a hryzáv zub kdesi dnu. Ako to nazvať?

- Keby tak vyšiel ešte mesiac, bolo by ako vtedy. Ale nie, radšej nie. Nech je tma. Treba ju vidieť a čosi robiť. Treba sa k nej dostať... Čo asi povedala doma? Ako ju zavolať?

Bývala na konci dediny. Prešiel záhumním a prešvihol sa cez štyri ploty. Číhal. Lampa blikala v kuchyni. Hančina matka vychádzala a vchádzala. Hanča nikde! Hádam spí. A pocítil radosť kdesi hlboko v sebe, že dnes nie, ale zajtra... potom sa sám na seba napíli...

- Treba robiť. Čo tu treba ešte odkladať. Počkám.

Oprel sa v tme o drevený nakrievný plot a čakal. Matka asi trikrát netrepzlivou vyšla na dvor a k bráne a načúvala.

- Ona je vonku. Príde.

Ďuro sa vytratil zo záhrady a prešiel na ulicu. Utiahol sa pred susedný dom.

Blížili sa kroky, bosé, tupé kroky. Hanča.

Vstal a išiel jej v ústrety.

- Zostaň.

Plakala. Zadušala sa. Nepritúlila sa a neodŕahovala. Videl, že všetky sny popadali.

Tá žena nosí dieťa, jeho dieťa.

Jeho hlas znel tupo a on sám ho nepočul. Utešoval ju, ale vzdaloval sa.

Plakala a zadušala sa.

- Ďuro, Ďuro.

Chytil ju jemne za prsty, jemne a opatrne ako veci, ktoré jemne zahodíme. Nevedel, čo chce.

- Zdá sa mi, že otec začína vo mne pôsobiť. Ani takéto niečo som ešte nezažil - prelietlo mu hlavou.

- Poď musíme sa pohovárať... Naozaj je to... nemýliš sa... Nebolo by lepšie - zastal a obrátil ju k sebe - , keby si...

- Čo?

Prestala plakať.

- Len toľko si chceš? Len to bolo všetko? Služka kŕmi svine a telo gazdovho syna?! Mne je už jedno. Vykričím všetko! Tvoja hanba bude väčšia. Nepôjdem nikam, rozumieš, nikam, ty, ty... - rozplakala sa nahlas a neisto sa ohliadla, keď ju pustil.

Pristúpila k nemu, oprela mu hlavu o hrud' a zadušajúc sa v plači vlhkými ústami vzlýkala.

- Ďurku, Ďurku!

Stál ako stĺp.

- Neplač, neplač.

Hančina matka rázne vybehla spoza brány.

- Poďte dnu, obaja! Dievka moja! Hanča!... Predsa teda.

- Ona nič nevravela? - bodlo ho v srdci.

- Nie mama, nech odíde, - však Ďurko, však.

Pýtala sa hlasom, v ktorom bola posledná nádej a posledné tušenie lásky.

- Hej, hej, povedal neisto, len aby povedal. Zamelo sa mu v očiach.

Nikdy nevidel takú temnú noc. Ale potom, keď urobil zopár krokov, náramne sa mu uľavilo, tak ako by bolo po všetkom. Celkom tak.

Nevedel to pochopiť. A divil sa sám sebe.

Nevyšiel mesiac.

Bola tmavá noc.

Vyšiel po rebríku, ľahol si a tvrdo spal.

JESENĚ

PRED LETOM

Bol začiatok júna 1944.

Vojna sa temne blížila k územiu Maďarska. V dedinách bolo veľa vdov a sirôt. Zvony sa častejšie ozývali. Kňaz vychádzal v čiernom ornáte a pluviáli.

Ľud mal čierne myšlienky a zlé predtuchy.

Báčik Soľar vpravieval, že nedočká túto jeseň. Hľadel zo záhrady do polí, kde sa rozložila strniská a zosmutnel. Sedával na starej drevenej lavici v záhrade a hľadieval do polí. Slnko ho završovalo a mával stále ťažké sny.

- Stará, tí naši chlapci iste pomreli.

Iste, uver žena moja. My sa tu síce potešujeme, že zmizli, že sa nám vrátia, že prídu po vojne hádam zo zajatia, ale ja tak nejako cítim, že toto všetko je daromné. Ej, ej... tak dovŕšiť svoj život, tak svoje roky! Tak zopsuť, dočista, celkom zopsuť.

- Ale starý, nesužuj ma. Nenes ma i ty do hrobu.

- Dnes sa mi zasa prsnilo, také čudné, nedobré sny.

Sedel som v záhrade na lavici, a tu čujem, že pes breše. Nejaký cudzí pes. Čierny a veľký. Vstanem a hľadím. A naše polia sa tí za záhradou náramne rozšírili. Nedoviedel som im konca. Všetko bolo zožaté. Bez kríža, bez snopa, len veľké a vysoké strniská a sucho. A po týchto strniskách prichádzali zďaleka dvaja muži. Bosky. Celkom naboso. No, reku tí chlapi... Pristúpil som až k plotu a dívam sa, dívam a zrazu zbadám, ach, reku, však sú to naši chlapci. Janku! Mižu!

Pre Boha, stará, kričím do dvora,

chlapci idú. Stará, chlapci idú. Oni žijú! Stará! Mac! Pre Boha! No...!... No...!

Ale tu na strniskách, presne pred záhradou sa objavila veľká voda, rieka ako Hornád, ale väčšia, oveľa väčšia a berie nám plot a všetko a rozlieva sa a besnie... A chlapci behajú po strnisku a kričia a mávajú, a potom sa všetko zotmí, ale rýchlo, strašne rýchlo, nevidím len vodu, len vodu a chlapci kapú v tme. Chlapci... A nikoho nieto v dedine. Kričím a nikto ma nepočuje. Vyzerá to, akoby všetci z dediny boli utiekli... No strašné, ja neviem, hovorím ale... nevidí sa mi to. Nedobrá robota... Tak veru. Len do jesene počkať, do novembra, a bude po všetkom. Neviem, čo tu bude s nami, ale po všetkom bude... Lebo tá pliaga musí prejsť. Vyduší Maďarov i nás. Za čo? Čo nás je po všetkom? Čo sa deje z našej vôle?? Čo? Len aby Boh skáral všetkých pánov. Tých, čo vymýšľajú politiku. Čo majú večne svoje programy a strany. Zapáliť všetko nech zhorí, niet vlastní a niet národa, niet štátu, ak niet pravdy! Nech všetko zhorí spolu so mnou! Lebo hnoj je všetko, hnoj. Lož a násilie. Jedno je také ako druhé. Zhodiť tie družky pri Kostoľanoch, pri Viedni a všetky hrádze a sprostosti, všetko za čo slepo bojovali stáročia. Všetko, všetko, lebo všetko je lajno! Všetko, lebo všetko vraždí človeka. Fúj! Ľudia, načo vám dal Boh mozgy! Vyľapať sa na slobodu a na všetko... Ľudia hynú, hynú, mrú!

Zahodiť všetky zákony, najväčšie sprostosti na tomto svete, pošliapať, nasrať na ne, zvsyoka, fest - a žiť už! Žiť!! Obyčajne, prсто, aspoň tak ako ten dobytok, ako stádo a zver!

Však stačí nám Desatoro! I to je veľa. Veľa!

Nebudem žiť, nebudem. Toto je moje posledné leto... ja už stará nebudem zbierať slivky... nepôjdem už na odpust do Hanisky. Lepšie je zdochnúť. Lepšie. Špik z človeka vycicajú. Svoji i cudzí. Všetko vycicajú...

Ešte to seno, stará... bude ho treba prehodiť, lebo nové potom, ale to už nejako len... ej, ej!

Starý Soľar sa dlho zamyslel.

V sobotu popoludní, keď južný víetor rozfahoval na kríkoch pavučiny, a bociany pyšne kračali popri plytčinách Hornádu, bači Soľar sedel na lavičke a driemal.

A keď slnko zašlo, i jeho duch odišiel do ďalekého kraja.

Žena ho volala, ale on nepočul.

Cez otvorené záhradné vráta vošlo mladé teliatko a olizovalo mu chladné ruky. A keď kravy večer prichádzali z paše, bol vystretý.

Suseda vpravela.

- Okolo piatej popoludní volal slabým hlasom: Hanča, Hanča, dieťa moje!

SVITANIE

Ďuro prešiel touto tmavou nocou a proti zvyklostiam vlastnej náтуры, ľahol si. Vráta nezavrel.

Dvor bol pustý a smutný. Noc vychádzala a vchádzala doň.

Vyšiel rebríkom na pole.

Zvalil sa do sena. Na spánkoch mu bubnovala vlastná krv. Všetko sa s ním krútilo.

- Život je asi tiež takýto kruh. Aj krv aj myseľ, aj všetko. Všetko lieta šialene do kruhu.

Nič nevnímal. Iba obraznosť sa mu miešala. Prinášala a odnášala.

- Neviem, ako som sa do toho dostal, a prečo... Stál som pri šenku. Cítil som, že sa do mňa čosi valí zo zeme a zo vzduchu. Do hlavy a do nôh. Čosi divné a neskratné, čo dávno čakalo kdesi vo mne, v duši, čo som nepredvídal... hm, Boh sa sám vyzná v človekovi. Nejakto to vo mne dozrelo, na-

zbieralo sa... keby som bol vtedy udrel krčmára, bol by som ho zabil. Dočista zabil... Potom som sa (hm, hm...) odtrhol od šenku... tá Marča šla ako na pohreb. Či hádam niečo postrehla, ale čo... (hm, divne a jasne sa to vo mne prerýva)... Tí cigáni. Pekelná muzika! Ale prečo vlastne, prečo som sa tak utrhol. Dočista tak, akoby som si to všetko dokonale bol premyslel, akoby som sa to vopred bol naučil.

Zďaleka sa ozvala zasa muzika. Noc bola tichá a chladná.

Bola sobota.

Spev sa miešal po uliciach a zaniakal. Na Ďura zaľahla člivota. Virenie a krútenie sa zastavovalo ako na kolo-toči. Cítil, že leží a že mu je dobre. Že je ustatý, veľmi ustatý a že ho čosi bolí, dnu a hlboko. Bolo mu veľmi clivo na tomto sene.

- Neprišla... neprišla.

Zďaleka sa ozýval cimbal a basa. Clivo mu bolo. Nevysloviteľne.

- Či sa to v každom človeku takto rojí a parí. Zaliezol som tu ako zvier, ako náš pes a náš Kešel... vybili mi oči, zapľuli. Ako to človek pocíti, prv než mu povedia... ale - strhol sa - čo to ja len myslím. Divne je človek poskladaný. Veľmi divne. O chvíľku je nedeľa... Ozaj, aké sú pekné v nedeľu cesty a polia, ženy a všetko. Hádam všetko, čo je na zemi, má sviatok. Všetko, nielen človek... Od detstva som miloval dedinu, prácu a spev a tanec... a kostol. Ale, spomínam si tu, akoby som mal zajtra zomrieť. Ako nebohý dedko... Ale predsa je to tak akosi. Keď príde chlap z vojenčiny, už je po všetkom. Akoby bolo niekde napísané: Len potiaľ, a ďalej nič... Ako to bolo, keď ma matka po prvý raz viedla na odpust do Rudníka a na sv. Dominika do Košíc. Dobre sa pamätám na to ráno... A ako k nám prišla vtedy ráno, ona (zhlboka vzdychol). Napájal som kone, voda vytekala z válova.

Hľadel som, ako uniká. I ona. Nepravrevavali sme...

Akoby bolo napísané: Len potiaľ, a ďalej nič... Ležim tu ako v rakve. Akoby ma niekto dobil, akoby som doparobčil...

Neprišla... neprišla.

Vtedy bola v bielom... tančila jemne, hľadala mi do očí čisto a nevinne... Ona nepoznala dovtedy muža... Nie! (zasa si vzdychol)

Hanča, Hanča...

Keby bola prišla, bol by som ju nenávidel, že prišla, že sa vtiera, že je... ale vlastne ona má na to právo. Ej, načo si zas pokazit' noc a zajtrajší deň. Výzerá to, akoby človeku niekto všetko pokazil, a to vtedy, keď ani netuší.

Neprišla.

A chcel som, aby bola prišla... Viem, že by som ju nebol vzal do tanca, ale predsa!

Hanbila sa. Je to hádam vidieť. Hm, ani slovka odvedy.

Je sama so svojou matkou.

Keď ešte spalo slnko, vstávali sme. Vychádzal som s kosou na pleci a ona za mnou... Požehnaná žatva. Rada pracovala, veľa pracovala.

Má zlaté ruky.

Ona ma milovala!

A miluje!

Noc sa presievala a ozval sa kohút.

- Kým sa mi toto všetko nevytráti so srdca, musím vstať. Pôjdem záhumním... Nevezmem si ju (jak?), ale musím k nej. Spí so svojou matkou, škrabe stenu a hľadá cez okno. Isté ma uvidí, spí pri okne. Majú priesvitné záclony, letné záclony.

Musím ísť.

Neprišla.

- V Myšľianskych horárňach sa slnko obracia už na druhú stranu.

Musím ísť.

Keď odchádzal, bolo veľmi ticho.

Mons. Jozef Tóth

ROZBRESK

Zišiel z pôjda. Bol vo sviatočnom. Zdalo sa mu, že nedeľa nepride, že sa predĺži sobota, že ľudia, ani slnko nevstanú, že nič nežije, len on a ona a ich Bundáš. Pes.

Bolo veľmi ticho.

Prešiel zadnou bránou a záhumním sa prikrádal k jej domu. Nemal strach, že ho uvidia, ale ani nechcel, aby ho uvideli. Povedia: Videli sme ho tak okolo druhej, tretej po polnoci v sviatočnom a na záhumní, ako sa niekam náhlil. Bol bez klobúka. Šiel divo a neopatrne. (Po tomto divom čarďaši.) Potom ich videli okolo pol štvrtej, ako odchádzali - on i ona. Ponáhľali sa. Vláčili sa po poli a po humnách...

Čože vedľa ľudia, i keď vidia! Čože vedľa.

- Ej, ale rosa je hustá. Paše bude i poprcháva... Tento pozemok je tu náš. Zle som tu vyoral, stred je privysoko. Voda síce stečie, ale... - čo, u Bičkošovcov už svietia? ... Aha, on chodí na železnicu, na prvý vlak, Len aby ešte kostolník nezazvonil. Pozrel smerom k Myšli. Mocne svítalo.

Mal som ísť skôr!

Alebo sa mám vrátiť?

V tejto svojej neistote šiel nevýslovne isto.

SVADOBNÁ CESTA

Stál pod jej oknom.

Bolo veľmi ticho.

Počul si vlastné srdce. Nachýľal sa celkom dnu do výklenka a hlavu si oprel o okno.

Mlčal a stál.

Mali starý dom. Veľký výklenok v okne a jednoduché okno.

Zdvihol ruku a oprel sa ňou o okenný rám. Bolo zavretú.

Stál a mlčal.

Počul, že sa prevaľuje na posteli. Nespala. Natáčal hlavu do okna. Potom počul, ako sa prudko zdvihla a odsunula záclonu. Bola v tvrdej bielej košeli.

Hanča.

Stál pod jej oknom. Potom ukázal rukou na oblohu - rýchlo, lebo blízko je ráno.

Utiahol sa pod veľkú jahodu a čakal.

Vyšla.

Bolo veľmi ticho.

Zovrel jej ruku a vyviedol ju na záhumnie.

- Kade pôjdeme? Lesom?

- Ako chceš.

- Pôjdeme tade, krížom cez žito.

- Je vysoké a mokré, zväľame ho.

- Poď! - surovo ju chytil a tiahol. Keď sa otočil, zbadal, že je iba v košeli a v jedinej bielej spodnej sukničke.

- Ty si bosá a holá.

Mlčala.

- Poď!

Nič nevraveli.

Rozumeli sa. Veľmi sa ponáhľali a zavše sa ohliadli na Myšľu.

Rýchlo.

Bola úplne mokrá a po jeho parádnych čižmách stekala husto rosa. Nohavice mal prilepené na tele.

Vyšli zo žita. Rozhliadol sa a tiahol ju do lesa.

- Chceš do lesa?

Prikývol hlavou.

Jemne sa vzoprela. Zastavil sa. Hľadela naň s veľkým prosebným a milujúcim pohľadom. Na nič sa doteraz nepýtala.

- Poď!

Zdráhala sa, ale išla.

Ťahal ju pomedzi kříky a popod stromy. Bez slova a náhlivo.

- Ďurko, kam ideme?

- Poď!

Spozorovala, že čosi hľadá.

Pocítila strach.

- Od dediny ma vlečie bez slova.

Verila mu, lebo ho milovala.

Zápas o život a život lásky! Najväčší zápas.

Precítila.

- Je zle, zle je. Noc je a on je nemý a je vlhko - zima mi je, zastaňme. Vráťme sa!

Ešte pár prudkých krokov ju vliekol. Keď sa úplne vzoprela, chytil ju náhle a divo v drieku a tvárou jej prítískal tvár. Silne a bolestne.

S istotou zistila, že čosi hodlá vykonať, že ho čosi nadmieru súri a ženie, že nemala vyjsť z domu, že je tu sama, v lese a v noci.

Zápas.

Milo sa k nemu prítúlila. Oddala sa jeho dravej a tajomnej vášni. Jeho zdivočelým výbuchom.

- Prečo si neprišla, prečo?

- Ale ty vieš, Ďurko - a plakala.

- Neplač, neplač, - zvieral ju prudko a vášnivo.

Ona videla, že táto vášeň je zlá a nečistá. Väšeň, ktorá nepozná lásku.

Stípla vo svojom srdci.

- Ďurku, Ďurku !! - a prítísala sa k nemu celým telom.

Porozumel. Nechcel odpovedať.

- Ty, ty!

Oprel ju o starý dub, horúčkovite ju zvieral a divne stonal.

- Zviera ma, akoby ma chcel zabiť. Zo severu sa predieral lesom viator. Zosilnieval. Za lesom sa predieralo ráno.

Rýchlo. Rýchlo!

Položil ju na mäkkú trávu a do starého listia.

- Neopuť ma, Ďurku... - stále plakala, - šetri ma... nosím tvoje dieťa!

- Nie, nie. Chcem ťa, veľmi ťa chcem... utečieme niekam, alebo zahynieme. Spolu, stále spolu, tak ako teraz, tak, celkom tak...

- Nemal som povedať toto, ale táto rozkoš, táto čudná sila... neopanuje sa človek. Bože, čože mi to hlavou... divne je človek poskladaný... dnes je nedeľa, nedeľa... budú zvonit' a vymetať dvory a cesty... Ty, ty! Hanča!

Ležali a kúpali sa v mokrjej tráve. Nehľadela mu už do očí, ale medzi stromy. Na listí sa zapalovalo červené svitanie a z dediny sa ozývali kohúty.

- Ďurko, Ďurko! Je ráno!

SVADOBNÁ NOC

Triasla sa zimou.

- Poďme už!

- Tadeť pôjdeme dolu cez hájlik!

- Nie, poďme hneď tade krížom a záhumním. Ako sme prišli. O chvíľu je vidno, a ja som... Pobežme.

Chytil ju za ruku a behom sa pustili dolu k háju. Zas jej nič nevravel.

- Zostala som ako predtým. Ešte ma niekto uvidí. Lompa.

Zastavila sa, objala ho okolo krku.

- Ďuro, pre Boha, musíme niečo spraviť. Nemôžem čakať už ani deň.

Sukňa a košeľa jej prilipli na telo. Prsia sa jej prudko vzdúvali. Stála pre ním dočista ako nahá.

Bosá a ponížená.

Pomyslela si na svojho otca a bezútešne plakala.

- Ďuro, Ďuro, - hľadela mu znovu do očí.

- Tá žena ma šialene miluje.

- Ďuro! Ďuro! Vrav už! Pre Boha, vprav!

- Poď, Hanča, poď, musíme rýchlo, hneď zazvonila. Je nedeľa.

- Načo ideme do hájika? Je to od cesty.

- Poď, o chvíľu sme tam.

- Vrav už, lebo radšej zomriem, ako takto...

Bežali dolu, cez lúky do hája.

- Tu je naše pole a lúka - Chcel jej to povedať, ale nepovedal. - I les náš i háj.

- Poď ešte túto trochu chcem byť s tebou. Len chvíľku a...

- Nie, nie vráťme sa. Je už ráno.

Ľudia nás ...

- Pod' ty, ty - stískal ju za prsia a prevliekol ju do okruhu kříkov, ktoré husto obrastali hlbokú vyschnutú studňu.

- Tu nás nik neuvidí, i keď povedľa vedie chodník.

- Jaj, pozor, však tu je studňa! Vaša studňa.

- Nič, len tuto si sadneme na zábradlie.

Pri studni sa nachýľalo staré polámané zábradlie. Zvyšok. Niekedy tu napájali dobytok. Teraz je tu len jama. Hlboká, temná studňa, hlbokánska. A takto zanedbaná. Vyschli v nej pramene. Teraz už nevaruje ľudia zábradlie, ale kříky.

Stával sa neprirodzene vľúdny. Niesmo sedeli na zvyšku zábradlia. Objal ju okolo krku. Potom jej položil hlavu na plece a zosmutnel. Ona cítila, že je chladný. Pozdvihla mu hlavu a bozkala ho na ústa.

- Prečo si zarmútený?... Ja viem, ale predsa, nemal si... utečme spolu na Slovensko, alebo niečo urobme, Ďuro! Musíš niečo. Musíš!!

Načože si ma vyvolal! Načože si prišiel v noci? Pozri, som utrpená a mrví ma zima... Čo si chceš! Povedz! Povedz!

Jej hlas sa zasekol a zmocnila sa jej beznádej a nádych zúfalstva.

- Ďuro, vprav! Vrav! Neznesiem to už ďalej. Miluješ ma, alebo... Čo chceš, načo si prišiel pod okná. Prečo si ma vláčil po lese. Je ráno. Vrav!!

Pre Boha, Ďuro, zvonila. Vrav! Vrav!!... Ja radšej zahyniem.

Vsunul jej ruku pod mokrú košeľu (Vrav si, neverí mi, už ju nerozohrej, niet čas.) Jej prsia boli chladné ako kameň. Hlavu jej z pleca zdvihol. Ruku jej spod košele vytiahol. Rukami prešiel po jej rukách, od plic až po prsty. Boli skrehnuté a mokré.

Nahá a mokrá žena.

Hanča.

Potom ju divo zovrel v predlaktí oboma rukami. Jej ruky křčovite a silne stiahol za chrbát. Potom jej prítísol líce k ústam a prudko ju sotil zo zábradlia.

Počul ako vykřikla a potom dopadla.

Kříky sa pohli a hlina sa pomaly zospypávala z okrajov.

Stál tam ako zavraždený.

Pocítil vbleskovom okamžiku úžas a úľavu.

Mal síly skočiť za ňou a zostať.

Stál okamih nad studňou a hľadel vytrieštený do hlbokej tmy.

- Naša studňa.

Prešvihol sa cez kříky, uchoпил veľký balvan. Ruka ho náramne bolela. Preniesol ho. Srdce mu bilo v ušiach a na spánkoch.

Spustil ho do studne.

Všetko utíchlo.

Bolo nedeľné ráno.

Za Fuzerskou horou sa obliekalo slnko

A pri studni stáli zelené kříky.

NA ZAKONČENIE

O desať rokov našli Ďura, richtárovho syna, ženatého muža s dvoma deťmi, a našli studňu, z ktorej vykopali lásku.

Dievčenské kosti a vlasy.

Našli všetky stopy, ale nenašli odpoveď, prečo ju zabil.

Odsúdili ho.

Lebo podľa zákona nie je dovolené zabiť človeka, pretože, kto zabije človeka, zabíja i ľudstvo.

Prečo?

Kto bude stáť pri studni, z ktorej vykopú ľudstvo?!

A kto vypovie súd?!

Lebo blízko je deň súdu.

A najťažší súd je ten, ktorý vypovie nad sebou sám odsúdený.

„Na ktorom ostrove
 ťa nájdem,
 svetlo pravé?
 Kde právo,
 pravda žijú
 v rovnováhe.“

Svetoslav Veigl

Tohtoročná populcová streda nám priniesla veľmi smutnú správu. Zomrel jeden z popredných členov slovenskej katolíckej moderny Svetoslav Veigl (vlastným menom Ferdinand Veigl). Tento básnik, ktorý vo svojej duchovnej (náboženskej) poézii ospevoval nielen atribúty Boha, ale aj akékoľvek krásy, danosti človeka a sveta vo svetle Božom, vstúpil do slovenskej literatúry v 30. rokoch 20. storočia, nechajúc sa inšpirovať takými významnými kňazskými katolíckymi básnikmi ako P. G. Hlbina, R. Dilong či J. Haranta. Spoločne s Jankom Silanom, M. J. Milovom, Paľom Olivom či Mikulášom Šprincom sa cítili byť príslušníkmi 4. literárnej generácie. A ako konštatuje Július Pašteka v publikácii Tvrá a tvorba slovenskej katolíckej moderny v „časopiseckých príspevkoch i v knižných zbierkach prezentovali sa ako talentovaní tvorcovia modernej poézie, ktorou obohacovali vtedajšiu domácu produkciu a získali si značný čitateľský okruh. K tomuto „kňazskému“ jadrú pribúdali postupne aj viacerí „laickí“ predstavitelia (napr. G. Cút, K. Strmeň, J. Motulko).“

Zaujímavosťou je, že Svetoslav Veigl odišiel v taký - pre kresťanov - symbolický deň, ako je populcová streda, a spomínam to z toho dôvodu, že táto zvláštna symbolika ho neobišla ani pri jeho narodení. Svetlo sveta uzrel 24. decembra 1915 - teda na Štedrý deň - v Horňanoch (okres Trenčín). Po stredoškolských gymnaziálnych štúdiách v Trenčíne, Ružomberku, Levoči a Malackách (1927 - 1936) a po vstupe do františkánskej re-

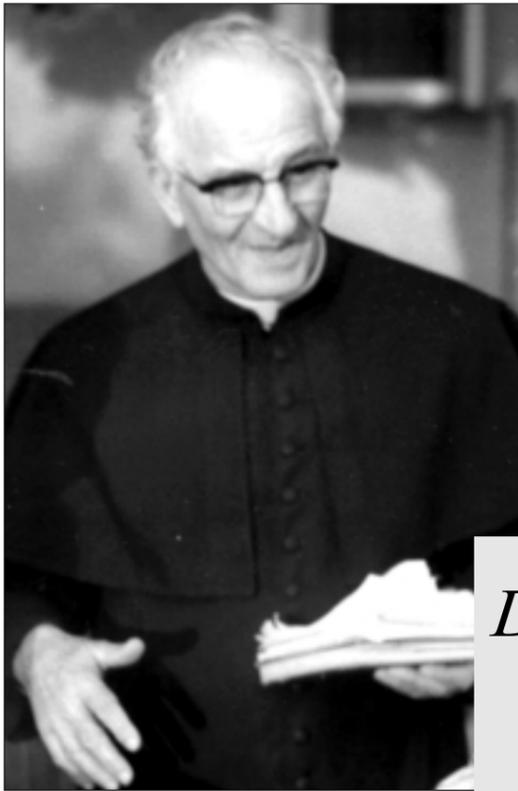

Sprava: Svetoslav Veigl, Pavol Strauss, Viliam Turčány a Teodor Križka

Nech navždy slávi Svetlo

hole (1932), kde ako šestnásťročný absolvoval jednoročný noviciát a prijal meno Klárus (Clarus) - v poslovenčenej podobe Svetoslav - pričom tu ho do poézii zasväcoval práve Rudolf Dilong, študoval teológiu v Salzburgu (1936 - 1937) a v Bratislave (1937 - 1940). Na tamojšej Filozofickej fakulte získal aj doktorát. Následne pôsobil ako stredoškolský profesor v Bardejove, neskôr správca rímskokatolíckej farnosti v Trnave, v Abraháme a od roku 1975 až do svojej smrti v Kráľovej pri Senci.

Očarený náboženskou poéziou, ktorú považoval za sestru modlitby a cestu k priamemu ponoru do tajomstiev Božích, vydal ešte ako bohoslovec básnické zbierky Cestami vetrov (1938) a Výstup na horu tábor (1941). Prvú zbierku prijala vtedajšia literárna kritika ako svieži debut s prísľubom do budúcnosti. Avšak, ako konštatuje Július Pašteka, s ostrými protestmi sa stretla jeho druhá, ale aj tretia zbierka s názvom ME-

„duchovnosť“; teda včlenenie sa do spirituálneho prúdu katolíckej moderny, pretekajúceho Harantovými a Silanovými zbierkami. Nielen pre kvantitu novej tvorby, rovnako i pre zdôraznenú duchovnú dimenziu možno hovoriť u „pozdneho Veigla“ o jeho nečakanom umeleckom vzopätí sa.“ (Július Pašteka) Svoju tvorbu obohatil nasledujúcimi zbierkami: Mesto na návrší (1968), Pred ružou stojím nemý (1988, výber, doplnený novým cyklom Slnecný spev, zostavil Š. Moravčík), Jemu jedinému (1990, výber, doplnený novými básňami, zostavil Š. Mo-

ravčík), Hľadanie svetla (1991), Zlatý kľúč (1992), Bardejov (1992), Rodinné rondely (1994), Nebo na zemi (1995), Klopem a volám (1996), Doma pod oknami (1997), Plnosť času (2000), Nerušte túto ružu (2000, výber, prierez celou predchádzajúcou tvorbou, zostavili M. Bátorová a Š. Moravčík), Svetelný periskop (2004, výber + nové verše) a Keď anjel v tebe spieva (2006, súborné dielo + úvodná literárna štúdia monografického charakteru, ktorej autorom je Jozef Brunclík).

Žiaľ, s konštatovaním o odchode do Božej večnosti posledného žijúceho člena spomedzi kňazských príslušníkov slovenskej katolíckej moderny nám zostáva len dúfať, že jeho ľudské i básnické poslanstvo, a taktiež poslanstvo ďalších autorov katolíckej moderny, zanechá v duši percipientov i náboženských spisovateľov hlbokú vnútornú odozvu. K tomuto premýšľaniu nás pobáda aj Svetoslav Veigl vo svojej básni Čo ostane tu po nás?, nachádzajúcej sa v zbierke Pred ružou stojím nemý (1988): „Čo ostane tu po nás / po našom prestupovaní? Diamant, korund, topás / po lacnom milovaní? // To bolo ako vlni, / ubehli roky prudko. / Čoskoro bude po každom nariekaní. / Kto zaplače nad suchou nezábudkou? // Čo ostane tu po nás, / čím sme svet pretvárali? / Či sme sa iba / pretvarovali? // Stred srdca žeravý / punc dáva nášmu spevu. / Ostatné spáli čas / vo večnom kolobehu.“

JÁN GALLIK

TEOFIL KLAS

Duša má svoje telefóny

(Nad skonom Svetoslava Veigla
 na Populcovú stredú 17. februára 2010)

Zostal som
 zas raz v nemom údive.

Duša
 má svoje zvláštne telefóny
 a svoje linky
 vzácné blúdivé.
 Počujem dobre?
 Už mi znova zvoní?

Nadránom
 sní sa privrávavý hlas.
 Vraj básnik Veigl
 odobral sa práve,
 vraj umrel
 (pamätám sa na výraz;
 no vtedy ešte nebol
 v Božej sláve).

Deň
 poznačil ma puncom popola.
 Až potom
 prišla oná smrtná správa,
 že Pán
 si serafína povolal,
 keď pokročilý deň
 mu vďaka vzdával.

Ten hlas - viem, Klárus -
 bolo žehnanie
 na cestu,
 kým sa nezídeme znova.
 A odobierka
 v Božom prievane.
 Najmilšia z ľudských. Vďaka.
 Populcová.

TEODOR KRIŽKA

Cestovný lístok

Za Svetoslavom Veiglom

Aj snehu mäkne srdce. Zima slzi
 k druhému brehu tohto februára.
 Odišiel básnik, zaňho sa už k ruži
 nachýlia iní, iným pootvára

pre vrúcne pery rozvinuté kvety.
 Ó, puky ruženca, čo Matku prosí!
 Jemu už dobrotivý Pán Boh svieta
 na večných lístkoch prísľúbením rosy.

On sedí sám. A možno vedno s bratmi
 pri svätých nohách milosti a krásy
 žmolí svoj lístok, stále ešte platný,
 že rád by ho dal... Komu? Komu asi?

On sedí sám, a možno ruky zopol
 za nás tu dole, kde sa v rade stojí
 na lásku, na dážd', na nádej a popol.
 A možno volá: Kde ste, bratia moji!

Nám živým ešte vzdialený je Eden.
 Vystierame však k nemu prázdne dlane.
 Cestovný lístok do neba, nie jeden,
 nie dva, sú verše ním už zamlčané.

17. 2. 2010

NOM ŤA NEVIEM OSLOVIŤ (1941). V nich aktualizoval náboženskú lyriku veršovými metódami poetizmu i dobových moderných literárnych smerov založených na uvoľnenej predstavivosti, avšak J. K. Šmálov aj J. Félix mu vyčítali prílišné epigónstvo a závislosť na tvorbe Rudolfa Dilonga. Sám Veigl priznal v rozhovore s Jánom E. Borom, že Dilongova poézia bola jeho srdcu najbližšia, pretože to bol práve on, ktorý dokázal uchvátiť dušu a pozornosť mladého novica, pričom ho priviedol k bráne, ktorá je vstupom do ríše poézie. Ale Veiglovu poetiku ovplyvnili aj mnohé dojmy z mladosti, vandrovanie po školách, cesty, túžby a panorámy. Tiež štúdium v Salzburgu, podobne ako u iných autorov katolíckej moderny, ktorí študovali v zahraničí, zanechalo na ňom svoje stopy. Peter Liba - v publikácii Kultúra / literatúra - uviedol dôležitý fakt, že „slovenská katolícka moderná sa živila novou nemeckou teológiou a francúzsko-nemeckou meditatívnou poéziou.“

V tvorbe Svetoslava Veigla prevládajú motívy Boh, zem, láska, bolesť, zmysel života či žena, ktoré boli preňho večne aktuálnymi skutočnosťami. Jeho „hlas predierajúci sa k Svetlu“ zaznieval živo i v zbierkach (Kvety na troskách; Volanie z dialky; Láska smrť), ktoré vydal ešte do februárového komunistickeho prevratu (1948), a potom sa odmlčal až do roku 1968. Po tomto roku prichádza do básnikovho života „umelecká jar“, ako to sám povedal v rozhovore so Štefanom Moravčíkom v roku 1992. Dochádza taktiež k literárnej vzpruhy vo Veiglovej tvorbe, doslova k prerodu na „uvedomelého náboženského básnika, ktorý do centra svojej poézie vložil

HANÁKOVCI AKO POJEM

Hanákovská rodina je v slovenskej kultúre prameňom talentov. Otec speváka - Bohuš Hanák st. bol akademickým maliarom. Chcel, aby všetky hanákovské deti pokračovali v živote umeleckým smerom, čo sa i stalo. Bohuš bol barytonistom, o rok mladšia sestra Oľga zasa dlhoročnou poprednou sólistkou opery SND v mezzosopránovom a altom odbore, ďalšia sestra - Jozefína pôsobila ako mezzosopránistka vo VUS-e a najmladší brat Ján bol scénografom v Košickej štátnej opere. Jeho manželka Božena Hanáková - Kustrová bola sopránistkou v Košickom divadle a neskôr sa venovala réžii. Ich dcéra Danica Hanáková je kostýmovou výtvarníčkou. Manželka Bohuša Hanáka, Božena Suchánková - Hanáková bola od roku 1948 dvadsať rokov sólistkou v SND, kde vytvorila 40 úloh, niektoré aj ako javisková partnerka svojho manžela. (O. i. spievala Libušu v rovnomennej Smetanovej opere - Hanák Přemysla, Sentu v Blúdiacom Holand'ani - Bohuš Hanák Holand'ana...) Ale bola i pozoruhodnou Santuzzou v Sedliackej cti, Katrenou v Zacharovej réžii Krútnavy či Turandot v Kriškovej inscenácii Pucciniho rovnomennej opery.

Umelecká tradícia Hanákovcov pokračuje synom Mojmirom - skladateľom, pôsobiacim v Bratislave a Radoslavom - spevákom v Zürichu.

SPOMIENKY

SPRED DVANÁSTICH ROKOV

Osobnosť Bohuša Hanáka a jeho imaginatívne umenie sme si naposledy pripomenuli na soirée s umelcom a jeho manželkou Boženu Suchánkovou - Hanákovou v historickej budove opery SND. Bolo to 5. apríla 1998. O nevšedný zážitok sa vtedy zaslúžil usporiadajúci Kruh priateľov opery SND. Zážitok na soirée bol umocnený osobnou prítomnosťou manželov Hanákovcov a rozhlásovým nahrávkam s áriami v podaní Bohuša Hanáka a Boženy Suchánkovej - Hanákovej. Uchovali sa vďaka odvahe pracovníka Slovenského rozhlasu, ktorý ich - napriek príказu vedenia Slovenského rozhlasu po r. 1968 („...zmazať všetky nahrávky s emigrantami“) zachoval ako vzácny dokument umeleckej hodnoty. Okrem operných árií a piesní v podaní najmä Bohuša Hanáka, je zachovaná aj jedinečná nahrávka Šostakovičovho oratória Stenka Razin (z r. 1962) - so Slovenskou filharmóniou, Slovenským filharmonickým zborom, dirigentom Ladislavom Slovákovi a sólistom Bohušom Hanákovi, pri ktorej vyžaruje na poslucháča nielen sila hudby, ale aj expresivita sólistovej interpretácie.

Škoda, že spevák takých mimoriadnych kvalít, akým je pre našu opernú históriu Bohuš Hanák, sa k svojmu veľkému životnému jubileu nedočkal vydania CD z takýchto unikátnych zvukových dokumentov, navyše spojených nielen s jeho jubileom, ale aj s dvadsiatym ročným výročím pádu komunistickej totality, ktorá znamenala pre mnohých slovenských občanov nenávratný odchod do cudziny - a stratu pre Slovensko.

CESTA K SPEVU -
CEZ MALIARSTVO

Otec Bohuša Hanáka túžil, aby sa jeho najstarší syn venoval maliarstvu, keďže mal k tomu mimoriadne nadanie. Už ako 15-ročný (!) začal študovať maliarstvo na Vysokéj škole technickej. Na oddelení maliarstva vtedy učil G. Malý, I. Schurmann, P. Kostka, C. Majerník... Rodák z Bánoviec nad Bebravou býval v Bratislave u staršej príbuznej, ktorá nebola veľmi naklonená vtedajšiemu režimu a neustále chcela diskutovať s chlapcom na tému, ktorá ho vôbec nezaujímala. A tak si jedného dňa zbalil kufre a odišiel k rodičom do Bánoviec.

Tak skončilo Hanákovovo mladistvé maliarske štúdium...

Časom sa Hanákovci presťahovali do Bratislavy, kde znovu začali žiť umeleckými plánmi. Matka Bohuša rada a pekne spievala, otec - okrem maliarstva - bol aj výborným flautistom. A tak, keď

Veľký slovenský barytonista a národovec

Bohuš Hanák 85-ročný

Barytonista Bohuš Hanák (nar. 8. 1. 1925 v Bánovciach nad Bebravou) patril od r. 1947 do r. 1968 k popredným osobnostiam sólistického súboru Opery SND v Bratislave. S menšou prestávkou pôsobil v Linzi (v rokoch 1958-1960), po hosťovaníach v Dráždňoch a Berlíne (Komická opera), bol Bohuš Hanák - ako prvý barytonista SND - vyše dvadsať rokov verný našej národnej opernej scéne. V Bratislave vytvoril vyše 70 postáv svetového i slovenského repertoáru. Jeho najvýznamnejšie úlohy boli: Escamillo (Carmen, 1948, 1954), Galickij (Knieža Igor, 1952), Tomeš (Hubička, 1952), Scarpia (Tosca, 1957), Vladislav (Dalibor, 1957), Přemysl (Libuša, 1961), Eugen Onegin (1952, 1963), Igor (Knieža Igor, 1962), Tomskij (Piková dáma, 1964), Don Giovanni (1956), Figaro (Rossiniho Barbier zo Sevilly, 1960), verdiovské postavy: Posa (Don Carlos, 1956), Jago (Otello, 1958), Gróf Luna (Trubadúr, 1963), Renato (Maškarný bál, 1964), Nabucco (Nabucco, 1966), Macbeth (1968). Wagnerov Holand'an (Blúdiaci Holand'an, 1960) bol v tých časoch iba exkurziou B. Hanáka do sveta wagnerových oper, ktorým sa neskôr v Bazileji venoval v oveľa väčšej miere. Z diel 20. storočia našťudoval Kráľa (Orff: Múdra žena, 1961), Cardillaca (Hindemith: Cardillac, 1964) a Charlesa Gérarda (Gior-

dano: André Chénier, 1967). Bohuš Hanák bol pri zrode modernej slovenskej opery, kde začal Hríňom vo svetovej premiére Suchoňovej Krútnavy (1949, potom v novom nastudovaní r. 1965), pokračoval Uhorčíkom (Cikker: Juro Jánošík, 1954), Richtárom (Cikker: Beg Bajazid, 1957), Geľom (Andrašovan: Figliar Geľo, 1958), Mojmirom II. (Suchoň: Svätopluk, 1960) a do histórie slovenskej opery sa zapísal i nezabudnuteľným Nechľudovom (Cikker: Vzriesenie, 1962). Jeho poslednou veľkou postavou v SND bol Michéle v Pucciniho Plášti (1968). Bohuš Hanák vtedy neušiel, že sa touto rolou lúči s Bratislavou...

Spevácky, výrazovo a herecky štruktúrujúci umelec sa ešte pred okupáciou Československa r. 1968 rozhodol s manželkou Boženu Suchánkovou-Hanákovou a dvoma synmi (vtedy 12 a polročným Radoslavom a 8 a polročným Mojmirom) zostať vo švajčiarskom Bazileji. Dôvodom bolo čoraz zložitejšie vybavovanie potrebných vízových dokumentov pre pôsobenie v zahraničí. V opernom dome v Bazileji pôsobil Bohuš Hanák 23 rokov - ako dlhoročný prvý barytonista. Okrem toho bol dlhé roky aktívny vo Svetovom kongrese Slovákov, kde svojimi umeleckými príspevkami umelecky pozdvihoval zasadnutia i stretnutia tejto významnej zahraničnej inštitúcie Slovákov.

Bohuš Hanák ako Svätopluk, 1960

rodícia uvideli plagáty Štátneho konzervatória v Bratislave, ktoré pozývalo mladých ľudí na talentové skúšky, prihlásili Bohuša a jeho sestru Oľgu na predspevanie. Výsledok? Sestru prijali - Bohuša nie. Basista SND Arnold Flögl, ktorý bol v skúšobnej porote, celkom správne rodičom vysvetlil, že hlas ich syna musí dozrieť - a o rok sa má prihlásiť znovu. A tak Bohuš začal chodiť na spev k Ružene Chovancovej, ináč manželke vtedajšieho rakúskeho konzula... Po roku opäť zašiel s rodičmi k Flöglovi, aby povedal, či sa už môže prihlásiť na konzervatórium. Po predspevaní mu veľký spevák hlas odobril - a na konzervatórium ho po talentovej skúške prijali.

ŠTUDENTSKE ROKY

Tri roky bol Bohuš Hanák žiakom A. Flögla, neskôr (tajne) skúsil spevácke štápie aj u prof. Anny Korinskej - Kornhauserovej. Tá mu raz povedala, že v SND hľadajú sólistu - barytonistu, aby sa prihlásil. Keďže nemala vplyv na Andreja Baragara, ktorý bol intendantom divadiel na Slovensku a umeleckým riaditeľom SND, pomohol mu opäť A. Flögl: prihovorel sa za nadaného chlapca - svojho žiaka... Bohuš Hanák krátko na to predspeval pred komisiou áriu Escamilla z Carmen. Páčil sa - a tak od roku 1947 (ešte pred absolvovaním konzervatória r. 1948) - sa stal sólistom SND. (Od r. 1951 ešte pokračoval v štúdiu spevu na VŠMU u Imricha Godina a Jána Strelca).

R. 1947 prišiel do Bratislavy slávny taliansky barytonista Giuseppe Taddei, ktorý nielen očaril mladého speváka svojim umením, ale zhodou okolností jeho manažér sprostredkoval Hanákovu predspevanie vo Viedni a v Grazi. Tu B. Hanák spoznal ďalších manažérov - najvýznamnejším bol pre jeho budúcnosť Ioan Holender, dlhoročný intendant Štátnej opery vo Viedni.

PROBLÉMY S VYCESTOVANÍM

Predspevanie B. Hanáka v Grazi výstižne dokresľuje situáciu, ktorá vládla v socialistickom Československu. Bohuš Hanák sa uchádzal o hosťovanie „na západ“ r. 1968 - po dvadsiatich rokoch účinkovania v SND a po dvojročnom pôsobení v Linzi. Napriek dubčekovskej ére pretrvávali ťažkosti s vybavovaním vycestovacích doložiek pre umelcov do

zahraničia. B. Hanák päťkrát posielal telegram do Grazu, že príde predspevať, no nikdy mu Pragokoncert nevykobil načas vycestovacie doložku. Keď konečne - na šiesty raz - pricestoval do Grazu, dozvedel sa, že komisia na čele s intendantom ho čakala päťkrát, no keďže neprišiel, angažovali barytonistu z Austrálie... Hanák - celý nešťastný - o tom telefonoval manažérovi do Viedne a rezignovane oznámil, že so zahraničím končí. Dostal však odpoveď: „V žiadnom prípade! V Bazileji zhánajú basbarytonistu. Musíte tam vycestovať!“ Ale ako? Vycestovacia doložka bola len do Rakúska, aj to na vymedzený čas. Húzevnatý impresárius však umelcovi sľúbil, že on to všetko vybaví na švajčiarskom konzulate.

Hanák mal iba čakať pri vlaku, ktorý pôjde z Grazu do Viedne. Vzápätí dodal: „Pán Hanák, pas dáte do rúk rušnovodičovi, ktorý bude na vás kývať. On ho sprostredkuje mne. Keď všetko vybavím na konzulate, dám Vám vedieť - a vy príдете k ďalšiemu vlaku, kde vám iný rušnovodič odovzdá pas s potrebnými švajčiarskymi vízami. Potom vycestujete do Bazileja na predspevanie.“ Nuž, vyzerala to ako detektívka, ale tak sa to stalo. Konečne sa spevák dostavil načas na predspevanie v Bazileji. Spolu s ním ďalší piati barytonisti, ktorí prešli sitom výberu vo Viedni. Bohuš Hanák zaspieval po taliansky prvú strofu z Rigoletta - a od vysokého „g“ prešiel z taliančiny do nemčiny. Komisii sa ospravedlnil, že mal deň predtým v Grazi predspevanie v nemčine, preto tá jazyková chyba. „To nevadí“ - povedali - „my sme boli zvedaví len na to vysoké g...“ Po predspevaní Bohušovi Hanákovu oznámili, že ho od 1. augusta 1968 angažovali na rok do bazilejskej opery.

Tak sa začalo - ešte pred vstupom vojsk do Československa - pôsobenie

Bohuša Hanáka vo Švajčiarsku. Neušiel, nebol exulantom či emigrantom - stal sa ním až neskôr, pod vplyvom vývoja politických udalostí u nás a predĺžením svojej zmluvy v Bazileji. Ročné angažmán sa zmenilo na trvalé. Medzitým dostal ponuku z Viedne. Ale v Bazileji mu vytvorili vynikajúce podmienky pre prácu a život celej rodiny, a tak sa rozhodol zostať natrvalo vo Švajčiarsku.

Problémy s legalizovaním trvalého angažmán v zahraničí sa však komplikovali so zostrujúcou politickou situáciou v Československu - i so schválňami nášho konzulátu v Berne. Hoci mal Bohuš Hanák zo Slovkoncertu povolenie na predĺženie legitímneho angažmán, z Pragokoncertu mu po dlhom čase odkázali, že sa musí vrátiť. Nasledovalo vyškrtnutie jedného syna z manželkinho pasu, keď prišla so synom do Bratislavy na skúšky v slovenskej škole. A tak sa Hanákovci napokon definitívne rozhodli zostať vo Švajčiarsku.

Na udelenie občianstva vo Švajčiarsku čakali manželka 15 rokov - u synov to išlo ľahšie.

Po „nežnej revolúcii“ Hanákovcov pozvali na Slovensko, kde ich rehabilitovali a naspäť udělili súdne odobraté slovenské občianstvo. Dnes má Bohuš Hanák občianstva dva: slovenské i švajčiarske. Jeho manželka Božena Suchánková - Hanáková, žiaľ, 26. februára 2006 vo Švajčiarsku zomrela...

O UMENÍ A ŽIVOTE V CUDZINE

V Bazileji je po Zürichu druhý najvýznamnejší operný dom vo Švajčiarsku. Bazilejská opera je vzhľadom i veľkosťou podobná bratislavskému SND. Bohuš Hanák spieval vo Švajčiarsku podstatnú časť veľkého nemeckého i talianskeho repertoáru, ktorý mal v repertoári už v Bratislave. K tomu došťudoval dramatické basbarytonové postavy vo Wagnerových operách - všetko v originálnej jazykovej verzii.

Po skončení speváckej kariéry (v Bazileji spieval 23 sezón) si Bohuš Hanák s manželkou otvorili súkromné spevácke štúdio, v ktorom mávali približne tridsať žiakov. Pokúsili sa v ňom vychovávať švajčiarsku generáciu spevákov. Neskôr k tomu pristúpili záujemcovia z radov mládeže a dospelých. Dnes mnohí bývalí žiaci Hanákovcov spievajú na

koncertoch, ďalší v zboroch... Hanákovým žiakom je i vynikajúci fínsky basista Sami Lehtinen. Istým okruhom jeho žiakov boli aj kňazi, učitelia, ktorí mali problémy s hlasom a bolo im ho treba uvoľniť, dať do rezonancie. Na hlasovú rehabilitáciu posielali svojich žiakov k univ. prof. MUDr. Jozefu Soplkovi, foniatrovi, žijúcemu vo Švajčiarsku.

Bohuš Hanák sa začal čoraz viac venovať i dávnej láske - maľovaníu... V čase speváckej kariéry nemal na to čas. V mladosti chodil do ateliéru C. Majerníka - do budovy vedľa SND, kde je dnes Ludová banka. Zo Švajčiarska chodili Hanákovci so synmi na dovolenky do Španielska, Talianska. Tam maľoval umelec more, kvety, prírodné scenérie, ale aj zaujímavé typy ľudí. Veľmi ho to bavilo. V Bazileji mal veľmi intenzívne obdobie, kedy dokončoval jeden obraz za druhým, ba usporiadal i viacero výstav, ktoré mali pekný ohlas. Veľa obrazov však rozdal a rozpredal.

KORENE A VÝRASTKY

Mladšieho syna Hanákovcov - Mojmirá inšpirovalo od detských rokov komponovanie. Na hudobnej akadémii vo Švajčiarsku vyšťudoval hudobnú teóriu a kompozíciu. Starší syn - Radoslav je basbarytonistom, ako otec, dokonca ešte hlbšou hlasovou polohou. Šťudoval v Mníchove, Miláne, chodil do medzinárodného operného štúdia v Zürichu, dostal ponuky ako sólista. Napokon sa rozhodol pre Zürich, kde predspeval Sarastra a Figara. Mojmir po štúdiách viac rokov vyučoval hudobnú teóriu v Luzerne a Schaffhause a krátko po r. 1989 sa rozhodol vrátiť na Slovensko, kde našiel aj svoje životné šťastie. Hovorí po nemecky, španielsky, taliansky, francúzsky, je všestranne vzdelaný, zdedil pekný hlas po otcovi, ale najviac ho oslovila hudobná kompozícia.

Hanákovci si doma udržiavali slovenské povedomie a hovorili s deťmi zásadne po slovensky - hoci v divadle sa museli prispôbiť. Synovia sa učili na švajčiarskych školách, no na Slovensko nikdy nezabudli. Cítia sa Slovámi každým kúskom tela. Po roku 1989 chodili manželka Hanákovci pravidelne na Slovensko, navštevovali rodinu, priateľov, operu SND, kde prežili toľko krásnych rokov aktívnej umeleckej práce!

SVETOVÝ KONGRES SLOVÁKOV

Bohuš Hanák pôsobil aktívne aj vo Svetovom kongrese Slovákov, ktorý mal do r. 1989 vysoké renomé v zahraničí. Za to ho nie raz vykričali i v médiách socialistického Československa... Poburovalo ho, že všade vo svete, kde chodil - či už s Lúčnicou, alebo ako operný sólista - sa na našich zastupiteľských úradoch hovorilo len po česky. Akoby Slovensko neexistovalo. Na stretnutiach Svetového kongresu Slovákov - v Chicagu, Toronte, Mníchove, Ríme - bola vždy aj kultúrna časť programu, kde Bohuš Hanák spieval prísahu Mojmirá, alebo slovenské ľudové a národné piesne.

Ak človek žije vyše štyridsať rokov v zahraničí, stratí kontakt s domovom, „aklimatizuje sa“. Hanákovci si však napriek cudzím vplyvom zachovali národné povedomie a vštepili ho aj svojim synom.

Po smrti manželky B. Suchánkovej žije Bohuš Hanák v domove dôchodcov (penzióne) v Basileji, kde je o neho dobre postarané. Už nemaľuje, ale stále má rád knihy o maliarstve, ktoré mu pravidelne prináša syn Mojmir i Radoslav. Prostredníctvom Mojmirá a cez internet je pravidelne informovaný o dianí na Slovensku, o čo má Bohuš Hanák aj v pozehanom veku stály záujem. A tak mu aj prostredníctvom týchto riadkov posielame k vzácnemu životnému jubileu pozdravy od tých, ktorí si pamätajú jeho veľké umenie. A mladším ho aspoň pripomíname...

Bohuš Hanák bol totiž na vrchole kariéry nielen veľkým slovenským spevákom - ale aj umelcom svetových parametrov.

TERÉZIA URSYŇOVÁ

Foto: archív Mojmirá Hanáka

(Dokončenie z predchádzajúceho čísla)

Systematický útlak kresťanov na Kysuciach poľavil v druhej polovici 60. rokov 20. storočia, výraznejšie v roku 1968. Aj za toto krátke obdobie sa dokázalo pomerne veľa. Výrazne stúpili počty detí, prihlásené na náboženstvo, ožila práca s mládežou a sloboda prejavu. Práve v tomto období už existoval projekt múzea Kysuckej dediny. Do skanzenu, ktorý sa mal vytvoriť v Novej Bystrici - Vychylovke, bola ako sakrálny objekt vybraná kaplnka Ružencovej Panny Márie zo Zborova nad Bystricou. Preto sa celkom logicky zrodila myšlienka výstavby nového kostola v Zborove. Základy sa začali kopat' v marci 1969. Zasiahla však zmena politického kurzu. Normalizačný režim, ktorý sa vytvoril po príchode vojsk piatich štátov Varšavskej zmluvy, sa usiloval všemožne utliť náboženský život. Aj stavba kostola mala byť už v roku 1970 zastavená. Začal sa tichý, no intenzívny zápas za dokončenie kostola. Stalo sa tak aj vďaka Ľudovítovi Balázimu, ktorý pôsobil ako farár v Krásne nad Kysucou, kam patrilo Zborov ako filiálka. Ľ. Balázimu sa to podarilo aj preto, lebo sa angažoval v prorežimistickej kňazskej organizácii *Pacem in terris* (člen krajskej rady). Nový kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie bol posvätený 8. 12. 1973 a vzhľadom na hodnotnú umeleckú výzdobu (korpus Ukrižovaného od Alexandra Triuliaka, vitráže od Vincenta Hložníka) sa mu hovorí aj kysucká sixtínska kaplnka. Zborov je skutočne výnimkou, pretože inde na Kysuciach nové cirkevné objekty nevznikali a ani existujúce sa nerozširovali. Ľ. Baláži sa zasadzoval v 80. rokoch aj za zachovanie kostola v záplavovej obci Riečnica. Kostol je dnes jedinou pamiatkou, ktorá ostala po tejto obci. Štát namiesto toho dovoľoval stavbu domov smútku pri cintorínoch.

Aj napriek náboženskému útlaku si Kysuce zachovali povest' zásobárne kňazských povolání. V roku 1978 pôsobilo v oficiálnej pastoračii na území nitrianskeho biskupstva celkovo 31 kňazov, ktorí sa narodili na Kysuciach. Systematický útlak kresťanov na Kysuciach pokračoval aj v 70. a 80. rokoch 20. storočia. V tomto období sa už zriedkavejšie siahlo k zaistovaniu a súdnym procesom, no štátna kontrola cirkevnej činnosti a ideologický tlak boli stále intenzívne. Pozornosť režimu, hlásiaceho sa k ateistickej ideológii sa zameriavala práve na religioznejšie kraje v snahe dosiahnuť „úspechy“ znížením počtov detí prihlásených na náboženstvo, pristupujúcich na prvé sväté prijímanie a birmovku, ale poklesom cirkevných krsťov, sobášov a pohrebov. ŠtB vyhľadávala kňazov, ktorí mali pozitívny postoj k režimu a súčasne boli miestnymi autoritami a mali vplyv na ľudí. Vytýpaných kňazov sa pokúšala zaviazat' k spolupráci ako svojich agentov a získať v nich zdroj informácií o „reakčných“, „nespolahlivých“ kňazoch a laikoch na Kysuciach. V roku 1968 sa agentúra sieť ŠtB medzi kňazmi na Kysuciach pretrhla a budovala sa iba pomaly.

V júni 1970 bola podľa správy ŠtB situácia v okrese Čadca nepriaznivá: „V okrese Čadca vzhľadom na rozsiahlu problematiku rím. kat. cirkvi pracuje len jeden spolupracovník, čo nie je dostatočné pre kontrolu činnosti jednotlivých kňazov, ktorí sa snažia vyvíjať činnosť pre aktivizáciu

náboženského života a pritom sa dopúšťajú aj trestnej činnosti. Za účelom skvalitnenia agentúrno-operatívnej siete je nutné verbovať novú agentúru z radov mladších rím. kat. kňazov, ktorí nie sú v očiach veriacich a kléru kompromitovaní a tiež požívajú dôveru Vatikánu.“ ŠtB rozhodla svoje siete a usilovala sa získať spolupracovníkov medzi kaplánmi a farármi. Napríklad spomenutého Ľ. Balázeho, ktorý pôsobil od roku 1958 ako farár v Krásne nad Kysucou, získala ŠtB pre spoluprácu v roku 1976. Počas viazacieho aktu mu operatívnym pracovníkom ŠtB „...bola ponúknutá spolupráca s orgánmi ŠtB s tým, aby svoju oddanosť a dobrý vzťah k ČSSR prejavil aj pri pomoci v našej práci v odhaľovaní negatívnej činnosti prevá-

RÓBERT LETZ

Kysuce v zápase o zachovanie svojej náboženskej identity v II. polovici 20. storočia

dzanej nepriateľsky zameranými a negatívne zaujatými rím. kat. duchovnými, proti našej republike, či už v ČSSR alebo v kapitalistickom zahraničí.“ Ľ. Baláži „... z hľadiska jeho možnosti súhlasil s tým, že podľa týchto možností a schopností je ochotný v našej práci pomáhať.“ Ľ. Baláži nebol jednoznačný prípad, pretože v roku 1949 pre odpor voči štátom organizovanej Katolíckej akcii ho zadržali a v roku 1950 odsúdili na 18 mesiacov väzenia. Vo väzení ostal do roku 1952.

O nejednoznačnosti Ľ. Balázeho postojov ku komunistickému režimu a jeho štruktúram svedčí agentúrna správa, ktorá hodnotí priebeh krajského plenárneho zasadnutia ZKD PIT v Banskej Bystrici z októbra 1982, teda už po vydaní dekrétu *Quidam episcopi*, ktorým pápež Ján Pavol II. zakázal kňazské združenia, ktoré zjavne alebo skrytým spôsobom sledujú politické ciele, teda aj ZKD PIT. Práve schôdza v Banskej Bystrici mala demonštrovať podporu stredoslovenského kňazstva Združeniu: „Odrázom celej účasti bola účasť pozvaných rím. kat. duchovných z ostatných okresov Stredoslovenska až na okres Čadca, kde pozvaní rím. kat. duchovní nedošli. BITTER Štefan hodnotil dekanát Čadca ako najhorší okr. kde sa duchovní zapájajú do činnosti *Pacem in Terris* (PIT) a je to zapríčinené dekanom BALÁŽI Štefanom, ktorý sa zasadaní nezúčastňuje a takýto postoj má aj k rím. kat. duchovným. BITTER Štefan sa vyjadril, že BALÁŽI Ľudovít má niekedy snahu odrážať duchovných od účasti na PIT, avšak toto prevádza tak, aby bol aj v očiach štátnej správy dobrý potajme.“ Z vyhodnocujúceho memoranda ŠtB po jednántich rokoch spolupráce s Ľ. Balázim, ktorý vystupoval pod krycím menom Nitran, vysvitá, že „V konkrétnej akcii doposiaľ nepracoval. Bol využívaný k vyhľadávacej činnosti a ku kontrole činnosti a stykov objektov preverovaných v S-PO AKTIVISTA, HUDOBNÍK, GRÓF, CESTOVATEL, OCHODNÍČAN, STRÁŇAVA, KOSTOLNÍK, KAPLÁN, PALO. Správy, ktoré podal, boli pravdivé... Jedná sa o spoľahlivého a charakterného spolu-

pracovníka, ktorý sa ďalšej spolupráci nevyhýba. Je prínosom v našej operatívnej činnosti. V ČSSR ho možno využívať ku kontrole už uvedených osôb z radov duchovných a laikov.“

Ďalší zaujímavý prípad z prostredia kňazov pôsobiacych na Kysuciach predstavuje Milan Kavor. M. Kavor bol v roku 1980 vymenovaný za správcu farnosti v Čadci. Išlo vlastne o jeho návrat, pretože v Čadci pôsobil už ako kaplán v rokoch 1973 až 1977. V Čadci patrilo k veľmi obľúbeným kňazom. Správy cirkevných tajomníkov, ŠtB a tzv. mierových kňazov ho hodnotia ako kňaza, ktorý má autoritu u veriacich, je úslužný, pozorný, skromný, otvorený problémom veriacich s kladným postojom k režimu. Na to, že dostal faru v okresnom meste

mala zrejme vplyv aj skutočnosť, že prejavoval kladný vzťah k prorežimistickej organizácii katolíckeho duchovenstva *Pacem in Terris* a zúčastňoval sa jej aktivít. Bol objektom záujmu ŠtB, ktorá o ňom od roku 1981 intenzívne získavala informácie a potom vykonala jeho lustráciu, po ktorej sa rozhodol získať ho pre spoluprácu. Začiatkom roka 1982 bol zaevidovaný ako kandidát tajnej spolupráce a ešte v tom istom roku sa ho ŠtB rozhodla zaviazat' k spolupráci v kategórii agent. V návrhu okresná správa ZNB, odd. ŠtB v Čadci sa píše: „Cieľom viazania... je využívať ho ku kontrole činnosti a stykov štb záujmu u reakčne zameraného duchovenstva v rámci okresu Čadca... Okrem toho bude KTS KAVACKÝ perspektívne vedený k nadväzovaniu ďalších stykov o činnosti duchovných v PLR, k ich preponejenu na duchovných v ČSSR, ich zámer.“ M. Kavor bol získaný k spolupráci s ŠtB v kategórii agent pod krycím menom PALO bez písomného viazacieho aktu iba po jeho ústnom súhlase so spoluprácou. Po viacerých stretnutiach a pokusoch vyťažiť M. Kavackého začali orgány ŠtB v apríli 1983 pochybovať o úprimosti jeho výpovedí, pretože zistili, že pred nimi niektoré veci zámerne tají. Pribudli aj informácie od iných spolupracovníkov ŠtB, podľa ktorých je Kavor „oknom biskupa Pásztor“ na Kysuciach. Na schôdži 6. 10. 1983 orgány ŠtB už vyslovili nespokojnosť s prácou agenta PALO, ktorá „... je doposiaľ slabá, nakoľko TS sa k plneniu úloh stavia neseriózne.“

Podobne boli vyhodnotení aj jeho previerky v rokoch 1983 a 1984: „S počtom a kvalitou získaných poznatkov nemôžeme byť spokojní. V tomto smere má agent väčšie možnosti. Naďalej sa však u neho prejavuje jeho neochota plniť nami požadované úlohy tak, ako si to predstavujeme. K plneniu úloh sa stavia nezodpovedne, prejavuje sa neseriózne a alibisticky.“ Jeho angažovanie v ZKD PIT sa hodnotilo ako vypočítavé a formálne, výstražne pôsobili jeho styky s „reakčnými“ duchovnými na Kysuciach a fakt, že z jeho farnosti sa na štúdium teológie dostali až dvaja adepti. V sep-

tembri 1985 ŠtB od svojich spolupracovníkov zistila, že Kavor pripravuje usadenie rehoľných sestier v Zákopci. Keď sa ŠtB nepodarilo aj napriek značnému úsiliu Kavora kompromitovať a tak ho prinútiť k aktívnej spolupráci, v júni 1986 bola predložená záverečná správa s návrhom na ukončenie spolupráce. Prípad M. Kavora je prípadom kňaza, ktorý hľadal cestu pomoci prenasledovanej cirkvi formálnou angažovanosťou v prorežimistickom združení ZKD PIT a zrejme z tohto dôvodu neodmietol ani spoluprácu s orgánmi ŠtB. Bola to riskantná hra, no dokázal ju hrať pomerne dlho a bez ujmy. Výsledkom jeho pôsobenia bolo oživenie náboženského života v Čadci.

Sledovanie činnosti kňazov a ak-

tívnych laikov bolo stálou súčasťou práce ŠtB. Podľa toho, koho z nich ŠtB považovala za „reakčné“ a nebezpečného si môžeme utvoriť predstavu o ľuďoch, ktorí sa v ťažkých časoch aj napriek hrozbe perzekúcie nebáli vysloviť svoj názor, prípadne brali svoju vieru zodpovedne a usilovali sa odovzdať ju ďalším, najmä mladým bezprostredným prístupom, výletmi, organizovaním spevokolov, výletov, filmových predstavení a pod. V 80. rokoch 20. storočia medzi týchto odvážnych ľudí patrili: Peter Stranianek, kaplán v Čadci kvôli aktivizácii náboženského života medzi mládežou. Ondrej Sandanus, správca farnosti v Skalitom kvôli negatívne nemu postojov k ZKD PIT, za prenášanie náboženských obrázkov a filmov z Poľska (kvôli tomu proti nemu ŠtB vykonala v roku 1978 preventívne opatrenie), za aktivizáciu náboženského života vo farnosti a za podpísanie protestného listu požadujúceho prepustenie zaistených františkánov. Jozef Pitek, správca farnosti v Oščadnici za odmietavý postoj k ZKD PIT, ironické reči o straníckych a štátnych predstaviteľoch a negatívny vplyv na mladých kňazov. Ján Daniš, správca farnosti v Zákopci za odmietanie ZKD PIT, za účasť na púti na Veľhrad v roku 1985 a za kontakty s aktívnymi katolíckymi laikmi. Dominik Brňák, kaplán v Krásne nad Kysucou kvôli aktivizácii náboženského života mládeže. Emil Floriš, kaplán v Krásne nad Kysucou kvôli odmietaniu ZKD PIT a kontakty s rehoľníčkami v Rakúsku a s emigrantom Jánom Ferencom, bývalým kaplánom v Konej. Jozef Noga, správca farnosti v Ochodnici za negatívny postoj k ZKD PIT, kontakty s rehoľníčkami. Vincent Macura, dôchodca v Krásne nad Kysucou, novic rehole františkánov kvôli aktivizácii náboženského života medzi mládežou. Pozornosť ŠtB neunikol ani mladý laický aktivista Milan Potočiar, ktorý rozvíjal činnosť medzi mládežou v Čadci. Vo veku 20 rokov ho ŠtB evidovala ako pozorovanú osobu pod krycím menom Orgánista. ŠtB s nevoľou pozorovala aktivity kňazov, ktorých v minulosti zaraďovala medzi svojich bý-

valých spolupracovníkov. Títo kňazi aktivizovali náboženský život na Kysuciach. Išlo napríklad o Milana Šamaja, farára v Rakovej, Jozefa Rójkia, farára v Klokočove a Ivana Ondrihika, farára v Turzovke. Menovanie nepohodlní kňazi a laici boli sledovaní agentúrnou sieťou ŠtB a rôznym spôsobom upozorňovaní a usmerňovaní s cieľom ochromiť ich aktivitu.

Kysuce neostávali bokom od diania. V 80. rokoch sa tu vďaka Ondrejovi Gábrišovi z Čadce udomácnili aj samizdatové aktivity. O. Gábriš pracoval ako fotograf v Kysuckom múzeu v Čadci. Fotografoval aj pre redakciu časopisu *Kysuce*. Zapájal sa do aktivít skrytej cirkvi. V roku 1985 sa zúčastnil púte v Šaštine, kde urobil niekoľko záberov z nočného mládežníckeho programu. Pred šaštínskou bazilikou odfotografoval aj príslušníkov ŠtB, ktorí sledovali tajne vysväteného biskupa Jána Ch. Korca. Za to ho vypočuvali a stal sa objektom záujmu ŠtB. O. Gábriš sa u známeho katolíckeho aktivistu Sylvestra Krčméryho zoznamil s Ladislavom Stromčekom, ktorý spoločne s ďalšími aktivistami začali v roku 1988 pripravovať vydávanie samizdatového časopisu *Zrno*. So Stromčekom sa stretávali na tajných oblastných stretnutiach mladých v Žiline. Úlohou O. Gábriša bolo odfotografovať prepísané texty a z filmu sa potom urobila fotomatrica pre tlač. Okrem toho zásoboval *Zrno* svojimi fotografiami.

V druhej polovici 80. rokov, keď sa uvoľnila situácia v Sovietskom zväze a komunistický režim v Československu mohol povoliť väčšiu náboženskú slobodu, nestalo sa tak. Staré proticirkevné štruktúry boli stále výkonné. Svoje pozície demonštrovali rôznymi podujatiami. V dňoch 23. - 24. 6. 1987 v Čadci sa konala teoreticko-praktická konferencia pod názvom *Púte* ako forma náboženskej a mimonáboženskej aktivity cirkvi. Konferencie sa zúčastnil riaditeľ Sekretariátu pre veci cirkevne (SPVC) úradu Predsedníctva vlády ČSSR V. Janků, námestník ministra kultúry a riaditeľ SPVC Vincent Máčovský, vedúci oddelenia katolíckych cirkvi slovenského SPVC Pavol Jurkovský, zástupcovia Ústavu vedeckého ateizmu SAV a 13 krajských a okresných cirkevných úradov. Jej priebeh síce naznačoval určitú neistotu, ale na druhej strane aj odhodlanie pokračovať v línii proticirkevnej politiky.

Politický a ideologický útlak kresťanstva na Kysuciach zapríčnil mnoho utrpenia. K nemu sa pridala sekularizačný tlak súvisiaci s industrializáciou a urbanizáciou, s blízkosťou rozrastajúcich sa mestských a priemyselných stredísk (Žilina, Čadca, Ostrava). Aj napriek prevratným zmenám, ktoré druhá polovica 20. storočia priniesla, náboženská identifikácia stále ostáva typickým znakom Kysúc. Svedčí o tom skutočnosť, že obidva kysucké okresy Čadca a Kysucké Nové Mesto patria podľa sčítania ľudu z roku 2001 k piatim okresom na Slovensku, kde percentuálny podiel obyvateľstva hlásiaceho sa k rímskokatolíckej cirkvi presahuje 90%.

RÓBERT LETZ
(Kysuce v zápase o zachovanie svojej náboženskej identity v II. polovici 20. storočia. In: VELIČKA, D. (Ed.): Terra Kisuciensis, roč. 1, 2008. Kresťanstvo na Kysuciach v priebehu storočí. Čadca: Terra Kisuciensis, s. 135-165.)

*Vzdelanie
sa stáva defenzívnym
výdajom nutným
k záchrane podielu z trhu.*

Jan Keller

Zatiaľ čo v minulom príspevku sme sa pri rozprávaní o povahe „vzdelanostnej spoločnosti“ pridržali skôr filozofických výkladov Konrada Paula Liessmanna, tentoraz nazrieme do histórie celej problematiky, ktorú slovami Jana Kellera analyzujeme z hľadiska sociologických kategórií, aby sme tak zistili, z čoho sa dnešná chladná, azda surová, ale isto nie „vzdelanostná“ spoločnosť zrodila.

ŠKOLA AKO CHRÁM

V priebehu uplynulého storočia prešla moderná spoločnosť hlbokými zmenami a spolu s ňou sa zmenil i charakter toho, čo je považované za vzdelanie, rovnako ako aj predstavy o tom, načo má vzdelanie slúžiť. Najskôr pôsobila škola ako akýsi chrám vedenia, ako monumentálna inštitúcia dostupná iba elite vyvolených. Vzdelanie vytváralo súčasť obrazu politickej elity a slúžilo k disciplinácii celej spoločnosti podľa potrieb a vo službách národného štátu. (Keller, 2008, s. 23) Cirkev vymyslela školu, v ktorej mienila uskutočniť svoju misijnú a pastoračnú činnosť, ktorej cieľom malo byť zbavenie mladých ľudí asociálnosti a naučiť ich viesť morálny život, respektíve život v medziach dobovej morálky, teda škola mala vždy za úlohu adaptovať študentov na práve prevládajúce trendy v spoločnosti. V tomto zmysle nebola nikdy odtrhnutá od života. (Keller, 2008, s. 38)

Vzdelávanie v tejto fáze predstavovalo proces, ktorým sa zároveň reprodukuje nadindividuálne spoločenské hodnoty a zároveň sa nim každý jednotlivo povznáša zo stavu pôvodného asociálneho egoizmu do vyššieho štádia vedomého a dobrovoľného ukáznenia, bez ktorého by pospolitý život nebol možný - kolektívny záujem je vyššou hodnotou v porovnaní so záujmami individuálnymi (Keller, 2008, s. 32). Vzdelanie tak malo nádhych posvätnosti, predstavovalo prekročenie rámca elementárných každodenných práv a všedných praktických schopností, univerzitné prostredie sa snažilo čo najhlbšie prekrývať sakrálny svet so svetom profánných povolání (Keller, 2008, s. 27), dôležitosť vo vzdelávaní sa kládla na vštepovanie pevných ideí a sentimentov (Keller, 2008, s. 28), napriek tomu je však i zábavná hodnota vedenia bez ohľadu na jeho užitočnosť v modernej kultúre vedenia od počiatku vlastná. V 17. storočí slúžili rozvíjajúce sa vedy a ich poznatky dokonca veľmi výrazne spoločenskej zábave. (Liessmann, 2008, s. 18).

Najskôr až idey vzdelania z doby osvietenstva a nového humanizmu sa pokúsili zbaviť vedenie odéru kuriozity a ľubovôle a zábavnú spoločenskú hru premeniť v záväzok človeka, ktorý mal byť základnou podmienkou pre pochopenie kultúry a tak umožniť rozvoj moderného subjektu. V podmienkach zábavného priemyslu a vzhľadom k nekonečnosti a ľubovôle vedenia samotného už nenachádza humanistická myšlienka všeobecné vzdelanie - pochopiť a osvojiť si základy našej kultúry - teoretický ohlas, niečo ešte aby sa dostala do učebných plánov. Je paradoxné, že hneď ako bolo kánonicky záväzné

Varovné rešerše z Kellera a Liessmanna II.

Spor o zmysel vzdelania

vzdelanie vylúčené z gymnázií a všeobecno-vzdelávacích škôl, ktoré sa tak pro forma nazývajú i naďalej, túžba po takomto vzdelaní vzrástla. (Liessmann, 2008, s. 18)

Napriek tomu, že predstava o vzdelaní ako „chráme“ sa v dejinách európskeho myslenia formovala niekoľko storočí od antickej akadémie cez stredoveké cirkevné školy, od druhej polovice 18. storočia sa stále vplyvnější meštianstvo usilovalo posunúť charakter vzdelania smerom k hodnotám užitočnosti a blahobytu, hmatateľného zisku dosahovaného vďaka úspešnosti v občianskom povolaní (Keller, 2008, s. 28) - vzdelanie sa čoraz väčšími stávalo ostenatívnym konzumom meštianstva, i keď si istý nádyh posvätnosti dokázalo zachovať až do polovice dvadsiateho storočia, zasiahnutého dvoma svetovými vojnami. Najvyšším cieľom republikánskej školy bolo formovať univerzálne individuá, stojace nad zvláštnymi vierami a zvykmi, schopné posudzovať ich s určitým odstupom podľa vecných a nemenných zásad kritického rozumu (Keller, 2008, s. 29) a ešte stále vzdelaní ľudia zostávali stáť mimo trhu práce, o uplatnenie na ktorom museli medzi sebou súťažiť v prevažnej väčšine ľudí bez vzdelania.

ŠKOLA AKO VÝŤAH

Svetové vojny v sebe napokon spálili posledné starosvetské spoločenské zábrany, narazovo rozšírili vyššie spoločenské nároky z elit na širšiu skupinu obyvateľstva a značnou masifikáciou vzdelávania tak definitívne pochovali autoritu tradičných spoločensko-politických elit. Zavedenie kvantitatívnej demokratizácie vzdelania znamenalo, že vzdelanie sa začalo šíriť v celej populácii. (Keller, 2008, s. 47) Vzdelanie má v tejto demokratizačnej fáze slúžiť ako výťah, s ktorého pomocou sa široké vrstvy obyvateľov dostanú sociálne o niekoľko poschodí vyššie v sociálnej štruktúre, stanú sa pevnou súčasťou širokých a v blahobyte žijúcich stredných vrstiev. (Keller, 2008, s. 23) Doterajšie elity stratili patent na svoje zakonzenované vyvýšené spoločenské postavenie odvíjajúce sa od ich pôvodu - kvalitatívna demokratizácia vzdelania teda v praxi znamenala, že odteraz sa každý bez rozdielu pôvodu, pohlavia, etnickej príslušnosti či náboženského vyznania mohol svojimi vlastnými silami prostredníctvom vzdelania povýšiť na ich miesto a štátna verejná škola takýto postup osvedčovala vysvedčeniami a diplomami, ktoré nahradili niekdajšie armásky a kráľovské výsady. Predpokladá sa nástup meritokratickej spoločnosti založenej na rastúcej produkcii, v ktorej postavenie každého je dané len výškou jeho výkonu. (Keller, 2008, s. 59)

V takejto opojnej atmosfére „budovania lepších zajtrajškov“ a spravodlivejšej spoločnosti, v spoločnosti relatívneho dostatku, v číslom domnení, že do budúcnosti je možné sa vyhnúť akýmkoľvek vojnovým konfliktom a materiálnemu či duchovnému strádaniu akejkoľvek ľudskej bytosti jej požudštením vzdelávaním, zrodil sa termín „spoločnosti vedenia“ (knowledgeable society). Americký sociológ Robert E. Lane bol medzi prvými, keď v roku 1966 vyslovil názor, že v dôsledku všeobecnej expanzie vzdelanosti vytlačí už čoskoro čistá veda spolu s technickým vedením všetky ideologické predsudky a politické stereotypy, prenikne až do oblasti každodenného života ľudí. (Keller, 2008, s. 24).

Predpokladá sa nástup spoločnosti vzdelania ako systému, v ktorom je definitívne prekonaná autonómia ekonomických imperatívov a chaotické sily trhu sú dôsledne podriadené politickým rozhodnutiam, ktoré vychádzajú z expertnej analýzy. Moc založená na výnose z tržných transakcií je nahradená mocou vychádzajúcou z vedenia a uprednostňuje verejný prospech pred partikulárnymi záujmami vlastníkov. Predpokladá sa, že tento vývoj znamená zároveň koniec triedneho usporiadania, pretože vedenie bude využívané zásadne v spoločnom záujme. Podobným spôsobom prekonáva univerzálne vedenie tiež skupinovo podmienené svetové názory, čo vedie prirodzene ku koncu ideológií. Pri tom však Daniel Bell nechápe spoločnosť vedenia ako úplne harmonický útvar. Pripúšťa, že predchádzajúce konflikty medzi robotníkmi a vlastníkami v nej budú nahradené napätím medzi organizovanými odborníkmi a prostými občanmi. Toto napätie však nebude mať natoľko radikálnu podobu ako klasické triedne rozpory. (Keller, 2008, s. 45-46).

V skutočnosti je v tejto fáze cieľom spoločnosti produkovať absolventov, ktorí budú dynamicky rezonovať s rýchlo sa meniacimi potrebami trhu práce, teda s imperatívmi, ktoré opäť prichádzajú z vnútra spoločnosti, tento krát z prostredia globálnej ekonomiky. (Keller, 2008, s. 39) Na každej krížovke vzdelanostnej dráhy žiak a jeho rodina vyberajú najrentabilnejšiu cestu práve z hľadiska svojich možností v oblasti zdrojov, svojho meritka úspešnosti či svojej ochoty podstupovať riziká. (Keller, 2008, s. 52)

Výťah demokratizácie školstva sociálnu nerovnosť nezrušil, iba ju učinil menej nápadnou. (Keller, 2008, s. 47) Vznikajú nové cesty nerovnosti vyplývajúce: (A) z náskoku vyšších vrstiev, ktoré k šanciam na vzdelanie pripúšťajú tie ostatné až potom, čo sú plne uspokojené ich vlastné ambície, a tak

dochádza k horizontálnemu deklasovaniu - (Keller, 2008, s. 54); (B) z poklesu váhy diplomu, čo je dôsledkom skutočnosti, že úroveň požadovanej kvalifikácie nerastie rovnakým tempom ako úroveň vzdelania mladých ľudí, a takáto prekvalifikovanosť uchádzača o prácu znamená, že absolvent určitého stupňa vzdelávacieho systému sa uchádza o prácu, ktorá by mohla byť vykonávaná práve tak dobre uchádzačom s kvalifikáciou nižšou, a dochádza tak k vertikálnemu deklasovaniu. (Keller, 2008, s. 60); (C) z diferenciacie študijných dráh, keď študenti s rôznou úrovňou nadobudnutého stredoškolského vzdelania pokračujú v štúdiu na rovnakých vysokých školách, čo v rámci teórie rovnosti šanci vedie k znižovaniu úrovni vysokej školy v prospech uchádzačov s nižšou úrovňou nadobudnutého stredoškolského vzdelania; hovorí sa o „polovzdelaných študentoch“, o „deklasovanej inteligencii“, dokonca o „lumpen-inteligencii“ - (Keller, 2008, s. 55); (D) z využívania vzdelania ako placebo, ktoré mimoriadne nákladne a veľmi ťažkopádne „ošetruje nezamestnanosť“ - Stredná a stále viac i vysoká škola sa mení v obrovské parkovisko pre mládež, ktorá by inak zostala bezprizorná, a tak v podstate oboje stupne školského systému plnia úlohu školskej družiny, určenej skôr pre potomkov z nižších kruhov ako pre deti privilegovaných vrstiev - (Keller, 2008, s. 57).

ŠKOLA AKO POISŤOVŇA

Škola sa stále viac premieňa v akúsi poisťovňu, z hľadiska prekvalifikovaných uchádzačov o miesto na trhu práce sa vzdelanie javí ako poisťka, ktorá je síce stále viac znehodnocovaná v tom, že už nezaručuje to, čo garantovala predtým, zároveň však celkom spoľahlivo pomáha udržovať odstup od tých, ktorí vzdelanie podobnej úrovne nedosiahli. Vzdelanie už negarantuje vzostup ani zďaleka tak spoľahlivo, ako tomu bolo vo vyspelých krajinách v optimistických šesťdesiatych rokoch. Stále však chráni pred sociálnym zostupom v porovnaní s tými, ktorí si ho nezaobstarali. Z optimistického ducha povelovej spoločnosti blahobytu, ktorý sprevádzal prvú vlnu budovania spoločnosti vzdelania, tak toho síce príliš nezostáva, ale na nevyhnutnosť snažiť sa zaoberať si vzdelanie čo najvyššieho stupňa to však nič nemení. (Keller, 2008, s. 24, s. 61, s. 62)

Na rozdiel od stredoveku, kedy škola bola považovaná za chrám, v ktorom bol kolektívny záujem vyššou hodnotou v porovnaní so záujmami individuálnymi, od konca sedemdesiatych rokov má byť spoločnosť opäť zložená z množstva nezávislých jednotlivcov, z ktorých každý podniká viac-menej samostatne a vo

vlastnej rézii využívajúc pritom vzdelanostného kapitálu, ktorý si nosí neustále so sebou vo svojej hlave a ktorý sa ustavične snaží zhodnocovať. (Keller, 2008, s. 63) Vzdelanie teda už nemá slúžiť k rekonštrukcii spoločnosti podľa priorit verejného záujmu, ale už výhradne ako stratégia jednotlivcov, ktorí sa snažia podnikat' so svojim vedením v ostrej konkurencii s druhými v situácii, v ktorej im pred sociálnym pádom nič iného nezostáva (Keller, 2008, s. 64). Na tomto vysokokonfliktnom pôdoryse sa odohráva premena školy z inštitúcie zaisťujúcej sociálny vzostup veľkým skupinám ľudí, v inštitúciu, ktorá by mala šťastnejších jednotlivcov ochrániť pred sociálnym zostupom. (Keller, 2008, s. 66)

Kritici upozorňujú na to, že vzdelanie sa tak postupne mení z cieľa v obyčajný prostriedok, a to ako pre jednotlivca, tak pre spoločnosť. (Keller, 2008, s. 65)

Heslo vzdelanostná spoločnosť zo začiatku druhej polovice dvadsiateho storočia znova oživa v dobe, v ktorej je v dôsledku premien svetového ekonomického usporiadania a v dôsledku prehlbujúcich sa problémov sociálneho štátu hľadaný nový systém poistenia proti sociálnym rizikám. Škola má fungovať ako poisťovňa v situácii, kedy doterajšie poisťky prestávajú jedna po druhej fungovať. Zároveň má heslo spoločnosti vzdelania kryť ústup zo solidarneho typu poistenia, ktorý tvoril jadro inštitúcie sociálneho štátu a prechod na poistenie matematické, ktoré je založené na individuálnom poistnom odvádzanom do súkromných spoločností a fondov. (Keller, 2008, s. 74) Vzdelanie sa stáva defenzívnym výdajom nutným k záchrane podielu z trhu. Čím početnejšia je trieda vzdelanej práce a čím rýchlejšie jej počet narastá, tým nevyhnutnejším imperatívom sa tieto defenzívne výdaje do vzdelávania stávajú. (Keller, 2008, s. 76) Študenti vysokých škôl sa tak stávajú ich „vynútenými užívateľmi“, pre ktorých sa neistota stáva osudom.

Márna snaha o vzdelanie tých sociálnych vrstiev, ktoré k nemu proste nemajú materiálne predpoklady, mutuje v mediálnej spoločnosti v individuálne šťastie, keď si niekto počas televíznej relácie Chcete byť milionárom? včas spomenie, kto asi určitú knihu napísal (Liessmann, 2008, s. 17)

Ako sme mali možnosť vidieť na sociologicko-dejinnom exkurze, zo školy ako chrámu sa stala poisťovňa (J. Keller), najskôr preto, lebo do bánk sme začali chodiť ako kedysi do chrámov (V. Mináč). Vnútorne teplo, ktorým človeka napriek vonkajšiemu chladu obdarovávali chrámové múry, dnes vystriedal vnútorný chlad poisťovníckych oddelení, napriek všetkému tomu teplu vôkol nás, ktoré si poľahky dokážeme vďaka modernej technike vyrobiť či zaoberať. Kedysi sme vzdelanie nadobúdali a vedenie si osvojovali, dnes si ich zaoberáme.

* Všetky parafrázy a citácie sú prekladom z knih Keller, J. - Tvrdý, L. *Vzdelanostní společnost? Chrám, výťah a poisťovna*. Praha : SLON, 2008, 184 s. ISBN 978-80-86429-78-6., respektíve Liessmann, K. P.: *Teorie nevdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha : Academia, 2008, 125 s. ISBN 978-80-200-1677-5.

Zostavil IGOR ČAGÁN